Observatoriulu ese de doue ori in septemana, mercurea si sambat'a.

Pretiulu

pentru Sibiiu pe 1 anu intregu 7 fl., pe 6 luni 3 fl. 50 cr., dusu la casa cu 1 fl. mai multu pe anu; — trimisu cu post'a in laintrulu monarchiei pe 1 anu intregu 8 fl., pe 6 luni 4 fl. — In strainatate pe 1 anu 10 fl. séu 22 franci, pe 6 luni 5 fl. séu 11 franci; — numeri singuratici se dau càte cu 10 cr.

OBSERVATORIULU

Diariu politicu, national-economicu si literariu.

Ori-ce inserate,

se platescu pe serie séu linia, cu litere merunte garmondu, la prim'a publicare càte 7 cr., la adou'a si a trei'a càte 6 cr. v. a. si preste acesea 30 cr. de timbru la tesaurulu publicu.

Prenumeratiunile se potu face in modulu celu mai usioru prin assemnatiunile postei statului, adresate de a dreptulu la Redactiunea Diariului Observatoriulu in Sibiiu.

Nr. 104. Sibiiu, Decembre 30/11 Ianuariu 1879. **Anulu I.**

Anuntiu de abonamentu la „Observatoriulu“ pe anulu 1879.

Apropiandu-ne càtra capetulu anului, este de lipsa a se cunósce macaru aproximativu numerulu exemplarieloru càte sunt a se trage de sub tipariu indata dela inceputu, pentru-cá mai tardiu se nu venimu in strimtóre cu trimiterea de exemplarie intregi. Din acésta causa amu deschisu si noi mai de tempuriu abonamentu pe Semestrulu I si pe anulu intregu, totu cu pretiurile de mai inainte, adeca:

In Sibiiu pe 1 anu cu 7 fl. v. a., pe 6 luni 3 fl. 50 cr., éra dusu la casa cu 1 fl. respective cu 50 cr. mai multu. In laintrulu monarchiei cu post'a, 8 fl. pe 1 anu, 4 fl. pe 6 luni.

In afara de monarchia cu porto duplu 10 fl. sau 22 franci pe 1 anu, 5 fl. sau 11 franci pe 6 luni.

Abonamentele se potu face mai usioru prin asemnatiuni (mandate) postali, de a dreptulu la Redactiune in Sibiiu, piati'a mica Nr. 27.

Din Romani'a primimu abonamente si in bilete hipotecarie de ale statului, al pari.

In capital'a Bucuresci abonamentele se facu si la librari'a dlui I. Szöllösi in piati'a teatrului.

Din 10 esemplarie abonate efectivu, 1 se dà gratis.

Redactiunea.

Romanii din Macedoni'a, Epiru, Tessali'a, Bulgari'a, Serbi'a.

(Urmare si fine.)

III. Acestea cereri ale macedo-romaniloru sunt pre atàtu de moderate, pre càtu sí drepte, juste, absolutu necessarie, cá se li se inplinésca intocma. Ei inse sunt fórte ingrijati, de o parte cà calugarii greci si bulgari, adeca clerulu superioru se va oppune in modulu celu mai obstinatu la infiintiarea de scóle romanesci si la introducerea limbei nóstre in biserici; éra de alt'a, cà gubernulu si diplomati'a Romaniei, avendu a respectá cine scie càte inpregiurari internationali, se va feri de conflicte care s'aru potea provocá din caus'a nationalitatiei macedo-romane, fia cu Pórt'a otomana, fia cu Russi'a sau cu ori-care altu gubernu interessatu in cestiune. Dara acei barbati, carii au luatu asupra'si a luptá pentru emanciparea nationale a macedo-romaniloru, sémena a fi decisi pàna la mesuri estreme; cà-ci éta ce ne scrie unulu din trensii:

„Russii ne ucigu nationalitatea. In peninsul'a balcanica ne stingu pe ai nostrii. Sub turci totu mai erau ceva scóle romanesci in Bulgari'a; de acuma numai in Dobrogea vomu mai avea, éra in Bulgari'a se nu o speramu. In Macedoni'a sciti ce focu e pe bietii romani, asemenea in Epiru din caus'a cumplitiloru de calugari greci. Stá-vomu noi cu manile la peptu? Destui sunt altii, carii arata nepasare pentru nationalitate. Se vedemu noi cesti-lalti, ce mesure luamu pentru romanismu. Sciti cà grecii si muscalii se servu de ortodoxia pentru a ne desnationalisa lumea nóstra. Catholici, protestanti ori mohamedani ne facemu, numai se scimu bine cà suntemu si remanemu romani curati. Daca nu vomu avea ajutoriulu doritu dela Bucuresci, ilu vomu cere dela Rom'a, cá se ne dea popi uniti din Ardealu, numai se fia romani, se ne faca scóle romanesci si biserici romanesci. Asia au facutu miriditii cá se scape de jafurile calugariloru greci, asia si bulgarii la inceputu, pàna ce nu le-a saritu ambasadorulu Russiei in ajutoriu. Pe noi nu ne ajuta Russi'a, ci ne sugruma si innéca in bulgarime, pre unde suntemu amestecati cu acestia. Vomu cere ajutoriulu Propagandei si alu Legatiuniloru dela poterile catholice, cá Itali'a, Franci'a, Austri'a etc.“

Pre candu ne vinu noue informatiuni cá cele impartasite pàna aci, diariele straine implu lumea cu sciri telegrafice din Albani'a (Epiru) si mai de aprópe din districtulu Novi-Bazar situatu intre Muntenegru, Bosni'a si Serbi'a, cà Colegiulu de Propaganda fide din Rom'a, a si datu óresi-care instructiuni missionariloru sei din Epiru. Coprinsulu instructiuniloru nu e cunoscutu, cà-ci scirile respective sunt contradictorii, si ori-càtu ar dorí cineva se afle adeverulu din acea parte, noi nu speramu se'lu aflamu mai curendu, decàtu póte in primavéra dupa ce trupele nóstre imperiali voru fi ocupatu si districtulu Novi-Bazar. In totu casulu, problem'a ce au se'si deslege macedo-romanii este din cele mai anevoióse. Li se va promitte din mai multe parti ceriu si pamentu, potu se emane in favórea loru diplome, bulle, concordate, conventiuni pe basea unei biserici nationale romanesci, precum vediuramu cà s'au mai intemplatu in lume, si totusi dupa 10—20 ani se se védia cadiuti intre doue scaune, sau póte si mai reu: trantiti la parete. Pentru cá se fia in stare de a'si salvá si asigura existenti'a nationale p'intre atàtea pericole, din acelu chaote infricosiatu, macedo-romanii au se'si adune tóte poterile spirituali si materiali, se compuna preste totu comitete locali, prin care se operedie comitetulu centrale pe siguru. Omeni cu stari si averi au in mai multe capitale din Europ'a; densii voru sci se invóce si cooperarea acelora.

Pre candu noi discutamu aici cestiunea poporului si a dialectului macedo-romanescu, vedemu cà se apucara si unele diarie din capital'a Romaniei, se ventiledie aceeasi cestiune. „Romani'a libera“ dice in primulu seu din 16/28 Dec.: „Se pare .. cà noi romanii din Romani'a libera si independenta n'amu fi indestulu petrunsi de indatorirea ce avemu de a sustiné, atàtu pre càtu ne-aru ertá midiulócele si poterile de cari dispunemu, pe fratii nostrii de sange, inprastiati mai preste totu loculu in Orientu. E tristu, in adeveru, a vedé cum, in lupt'a pentru existentia, dintre natíonalitati, romanii aruncati de sórte pe pamentulu Macedoniei (numai? Red. Obs.) se clatína, uitati si nesustinuti de noi, intre cele doue elemente poternice, intre slavi si greci, carii isi disputa prioritatea politica si nationala dincolo de Balcani.“

Mai de parte „Rom. l.“ reflecta, „cà acea colonia romana atàtu de respectabila ar potea se serve la inpregiurari, causei nóstre nationale, patriei romane libere, adi mai cu sama, candu prin incorporarea Dobrogei noi ne-amu apropiatu si mai multu de centrulu Orientului, unde batu atàtea mii de ánimi române.“ Acelasiu diaru isi mai pune si una intrebare, ce trebuea se se fia pusu fórte de multu: „Nu scimu siguru, ce amu fi devenitu pàna adi, daca elementulu latinu ar fi fostu concentratu in intregulu seu, numai in vaile Dunarei.“ Apoi isi respunde dicùndu, cà tàri'a loru este, nu cà se sciu 5 milióne, ci cà se potu afirmá in lume cá unu poporu ce numera preste o diecime de milióne. „Daca nu intielegemu acestea principii elementarie ale politicei unei natiuni, atunci se renuntiamu de a mai dice cà facemu politica nationala si cà

Foisiór'a „Observatoriului“.

Cum se tocmesce tieranulu romanu, candu cumpera, fia dela altu tieranu, fia dela negutiatoru.

Opincariulu nostru de e véra, pune pucina merinde in gluga si zechi'a pe umerulu stengu si o ia la sanetósa, adeca pe picioru spre orasiu ori spre tergu si cu bàtiù in mana aidá, aidá, pàna ajunge acolo, urmandu-'lu si muierea lui séu ducendu-se singuru; de e érna pune paie in opinci, se incinge cu betele preste anteriu si pana se ajunga la orasiu mai abate pe la cate o càrciuma se bea càte unu cindiecu de vinu, cá se se mai incaldiésca.

Intrandu tieranulu la negutiatorîu in pravalia dice: Se hie de bine logofete, séu norocu jupane!

Norocu se dea D-dieu nea Pârvule, i respundu baietii din pravalia ori stapanulu.

Dá ce mai ala bal'a pe la D-vóstra?

Eaca pace! Mai veniramu si noi pe la orasiulu D-vóstra se ne mai incaibaramu cate-ceva, cà uite, mi-ar trebui si opinci si cióreci si pe nevasta asiu vrea s'o inbracu cu scurteica si se-i cumparu si de unu pambriu.

Nu e reu, nea Parvule. Cà romanulu cu ce pórta si cu ce baga in gura cu atatu s'alege pe lumea asta. Se-ti dau din opincutiele astea tabacite.

Catu cei pe ele?

Nu-ti ceru multu; pentru d-ta le lasu cu patru lei.

Multu logofete; mai lasa cà ne cunóscemu de copilu! Am facutu de multe ori cu ande reposatu, taic'a alu d-tale. Ce pecatele; d-ta erai o fitia candu i carámu logofetului ôlu betranu cu boii mei lemne, fenu, butile cu ghinu si la ori ce avea pàsu.

Apoi, neica Pârvule, se himu sanetosi, se facemu si amendoi.

Lasa-mi'le jupanasiu cu trei lei! Cà ti-asiu dá tamanu catu imi cei d-ta, da vai de mine, e pricin'a cà nu me slabescu augaralili, se prasescu bani in punga: birù s'a maritu, leù gubernului nu me trece cu vederea, parcalabulu cum me vede cum me inhatia se i platescu inainte sfertulu San-pietru; mai pune banii izlasului, mai dijma, mai acsidiu si eata dandanalele tóte.

Hie si catu dici d-ta, nea Parvule! Tiene! Se-le porti sanetosielu. Opincile se se rupa, stapanulu se traiésca!

Se te audia sfantù Ilie, logofete!

Dá cióreeii astia cu catu te ar lasá ânim'a se i dai?

Cu doue dieci de lei!

Te trecusi, logofete; paiu norocu meu, ca-mi murira oitiele din batatura de galbeadia, ca nu mai fi mai prinsu d-ta p'in pravalie, ca Stanc'a mea se-mi traiésca — tiésa mai buni de catu a-hastia. Ce itiari se hie astia, par' ca-su sit'a mea, asia sunt de rari. Candu m'oiu umeri la padure, te pomenesci ca s'oru crapá pe d'a 'ntregù. Stanc'a mea zimbeste candu me vede cà iau lucru de tergu. Neamu de neamu n'au cumperatu lucru de tergu, nici gluga, nici camasia, nici antiriu, nici marama, nici bunda, nici androcu, nici fota, nici cojocelu, nici sarica. Dá de, ce se faci. Duce D-dieu pe romanu si cum nu vá elu. Lasa-mi-i logofete cu 15 lei fara trei.

Ba nu, nea Parvule, ca 'ti dau lucru trainicu de Brasiovu.

O hi, domnule cum dici, din vorbele d-tale nu esu. Dá si banii nu-i aruncu in drumu, cà-su munciti, nu-su furati.

Nici noi nu gassiramu marf'a pe poteci s'o damu de geabá, neica Parvule. Mai vama, mai chirie, mai simbrie, mai unsu ossii se nu scartiaie, mai ce trebue se castigu eu, tóte gramadite la unu locu, ci cà vedi, nu mi-a hi in cadere se ceru multu? Dá pentru d-ta, ca ne scimu ala pe ala ti-i dau mai efthiori si tragu nadejde cà si altadata n'ai se me ocolesci.

Ferésca D-dieu, logofete; nu-'mi cunosci hirea. Mie se-'mi iésa 'nainte si de pomana marf'a, nu iau dela altù; ghiu la d-ta cale d'o posthie, numa se-'mi mai scadi ceva la pretiu, ca-'mi murira boii ai de 'i scii, si acù o târescu greu de totu.

Hie cu 18 lei, neica!

Ba hie cu 13 lei, logofete!

Ba hie cu 17 lei.

Ba hie cu 14.

Ba hie cu 16.

Ei déca e asia, nici cum dici d-ta, nici cum dicu eu, hie cu 15 lei.

Adù man'a incóce! Ai norocu! Pórta-i sanetosielu. Se dea D-dieu!

Acù aldamasiu cade pe d-ta se-'lu dai, logofete!

Asia, neica Parvule! Adù baiete cate unu siépte-si-cinci (adeca 75 dramuri vinu).

Se-'ti traiésca cocón'a si mititeii! A bunu e, logofete!

Acù, cu voi'a d-tale!

Slug'a, prietine! Nu me ocoli!

Nu! nu!

. . . . . .

Ai Stanco fà, se-'ti cumparu si tie-ceva. Dá bine Stanco, negustoriu càtu p'aci se ne incurce la socotéla. Or'mi se pare mie. Ia vedi tu. Siépte lei ii amu in coltiù stergariului, 4 in chimiru (sierpariu) si cu 7 in brîu la tine, oru hi 18 lei?

Sunt, sunt! Ci de n'oru iesi tocma, se facemu de isnóva socotélia. Se mergemu la logofetu Jonitia, ca are si haine bunicele.

Logofete! Acasa esti? Norocu bunu!

Norocu se ne dea domnulu!

Ai o scurteica pentru Stanc'a mea?

Audi acù, cum se n'am? Iea scóte Nitia scurteicile din fundu, ale cu dinaintiele cu vulpe.

Asia logofetiele! Apropiate Stanco d'alege! Vedi se nu te frígi; cérca se iai lucru bunu. Asta se o porti pa'sprediece ai, cà n'o se-ti facu vestminte in tóte dilele. Scurteic'a asta e buna se o ai si pentru biserica, si la hora, si se hie si purtarétia. De s'o potea s'o dai si hie-ti de zestre n'ar stricá, cà la betranetie i mai purtá si bunda. N'o se-mi stai totu inhaimurata.

lucramu pentru viitoriulu neamului românescu.“ In fine „Rom. l.“ inputa greu comissiunei budgetarie, cà-ci a stersu anume si postulu de consulu generalu din Salonicu (Tessalonic'a, la mare), unde sunt de aparatu nu numai interesse maritime, dara si nationali. Dn. Mich. Cogalniceanu intielesese inportanti'a unui postu diplomatícu la Salonicu in sinulu Macedoniei si'lu prevediuse in proiectulu seu de budgetu. Dara comissiunea nu'lu vrea. „Cá se ne dàmu unu atestatu de absoluta nepricepere politica, deocamdata nu amu avea decàtu se desfiintiamu pe consulii nostrii din Orientu, anume din Macedoni'a,“ inchiaie „Romani'a libera“.

O voce de Sirena.

In numerulu seu din 28 Decembre a. c. diariulu russescu „St. Peterbugskija Vidomosti“ se adresédia cu unu apelu caldurosu catra natiunea romana in care intre altele dice urmatórele:

„Romanii n'au dreptu a fi superati pe Russi cu cari au simpathisatu in decursulu eliberarii popóraloru din Balcani, pentru retrocedarea Bassarabiei. Acésta schimbare de sentimentu se reduce la influentie din Vien'a si Parisu. Déca romanii se indoiescu ca din ce parte au a se asceptá la ajutoriu pentru inplinirea missiunei loru, apoi n'au decatu se faca o paralela intre starea actuala a Moldovei si aceea a Transilvaniei, unde maioritatea poporatiuni pe care o formédia cei 1.200,000 romani nu se bucura nici pe a diecea parte de acele favoruri, care li s'au acordatu unguriloru si sasiloru. In tóte ramurile administratiunei domnesce limb'a magiara, de si ungurii nu facu decatu a patr'a parte a poporatiunei.“

„Romanii din Ungari'a sunt inca si mai terorisati cá cei din Transilvani'a. La schimbarea acestei stari de lucruri ar trebui se fia indreptata aspiratiunea gubernului din Bucuresci. Regimentele austro-ungare séu mai bine disu cele germano-ungare amenintia cu baionetele loru neincetatu Orientulu sclavicu ori de cateori resuna acolo strigatulu de emancipare. Russi aru primi cu cea mai viua complacere si simpathie aspiratiunile romaniloru de a elibera pe romani din Transilvani'a si Ungari'a. Romanii se nu uite ca nu sunt urmasii lui Atila si ai lui Arpadu ci stranepotii legiuniloru románe de pe tempulu lui Traianu! Ca natiunea loru, care numera la 8 milióne este tare destulu pentru cá sa fia in stare se sfarame jugulu celu de feru alu celoru 4 milióne de magiari, alu acelei natiuni slabe, fara trecutu si fara viitoriu, care ocupa teritoriulu Daciei. Acele neintielegeri nutrite intre Romani si Russi de catra inamiculu comunu, trebue se incetese. Slavii, romanii si grecii cari traiescu in Orientu, trebue se simta antagonismulu catoliciloru si alu protestantiloru si trebue se caute cu poteri unite o scapare din aceste pericole.“

Ori càtu de simpathicu si seducatoriu ar si fi acestu limbagiu pentru natiunea romana, din partea diariului russescu, elu totusi este cu multu mai isolatu si mai slabu, decàtu cá se fia in stare a ne convinge despre sinceritatea lui. Elementulu romanu se simte inca destulu de tare, pentru cá se póta infruntá pericolele ce ilu amenintia din partea unguriloru, cu cari se cunoscu si se lupta de secoli. Nu totu asia de tare se simte inse si fatia de panslavismu si de pangermanismu, a caroru tendintie sunt probate si vedite si care isi tragu cercurile loru concentrice totu mai aprópe spre ânim'a elementului romanu. Amu vediutu la lucru pe amendóue si trebue se le damu testimoniu, cà isi intielegu missiunea si sciu se se folosésca in modulu celu mai eficace de mijlócele de care dispunu. In tempulu din urma pangermanismulu séu mai bine disu panprussismulu a vorbitu in parlamentulu din Vien'a in modu destulu de esplicitu si de elocinte prin organulu deputatului Schönerer. Unde tinde si care este scopulu finale alu panslavismului, romanii au avutu ocasiune se o védia din purtarea russiloru dupa caderea Plevnei si la inchierea tractatului dela San-Stefano, Tóta lumea au intielesu si simte, ca esista o conspiratiune formala intre panprussismu si panslavismu pentru cá se inpartia Orientulu. Numai natiunea magiara si conducatorii sei nu voru se védia si se intieléga acést'a. Déca n'ar fi asia, apoi nu ne potemu inchipui, cum ei in nisce tempuri atatu de supreme si decisive se pórta si iau astfeliu de mesuri tiranice in contra elementului romanu, in catu elu mai curendu séu mai tardiu pentru cá se scape de persecutorii si asupritorii lui va fi necessitatu se se arunce séu in bratiele pangermanismului séu in acele ale panslavismului. Nu voru óre ungurii se intieléga nici acuma ca romaniloru chiaru in interesulu, magiaru nu le este permisu si nu potu se fia si se remana, decatu aceea ce sunt si ce voru se fia, adeca romani si numai romani. Déca nu o voru intielege, cu atatu va fi mai reu si pentru unii catu si pentru altii!

Adeverulu in privinti'a demonstratiunii studentiloru din Petersburg.

Din tipografi'a secreta a comitetului revolutionaru rusu a esitu o descriere a demonstratiuniloru studentiloru din Petersburg, precedata de unu apelu catre studentii de la institutele superióre, care are cá motto: „Cine nu e cu mine, e in contra mea“, si coprinde urmatórele:

„Multu asteptat'a „nópte a St. Bartolomeu“ a venitu in fine peste tinerimea nóstra, la 30 Novembre, adica a dou'a di dupa inmanarea moderatei nóstre adrese catre marele duce mostenitoru. Vre-o doue sute studenti suntu aruncati in temnitia; facultatea de medicina e incongiurata de gendarmi, de casaci si de soldati; studentii au fostu batuti cu bicie si s'au facutu arestari dupa bunulu placu. Si profesorele Tarchanow a fostu arestatu. La 1 Decembre se facù éra o intrunire de 900 studenti. Ei fura din nou amenintiati cu casaci si cu nahajkas (cnuturi); de si studentii erau incongiurati de 2000 soldati, totusi ei se decisera a duce la indeplinire schimbarea statuteloru si liberarea colegiloru loru. Nici amenintiarile brutale, nici lasiele promissiuni ale prefectului politiei, Surow, de a infiintiá pentru studenti o bucataria eftina, n'au ajutatu ceva. Rectorele universitatii a fostu destulu de neconsciinciosu de a predá pe studenti politiei. Profesorii Botkin, Iunge, Kosilakow, Gorwitz si altii cerura convocarea unei conferintie; ei protestara in contra procedarii arbitrare a politiei facia de studenti.“

„Lupt'a se inaspresce si se intinde din ce in ce mai multu; a remanea indiferinti aru fi acum o rusine. Noi n'amu provocatu pe nimeni, n'amu comisu nici o crima. Amu atrasu numai atentiunea marelui duce mostenitoru, cà statutetele punu studentiloru nisce margini, care voru avea de consecintia neaperata turburari si agitatiuni; ne-amu adresatu lui in favórea colegiloru nostri de la universitatea din Charkow; s'au pusu tóte silintiele spre a ne inpedecá de la nobilulu nostru scopu, prin midiulócele cele mai ridicule, precum intreruperea comunicatiunii peste Newa. Càndu acésta mesura nu folosi nimicu, se lua refugiu la acte silnice. Soldatii russi nu se sfiira d'a navali cu armele asupra unoru russi nearmati! Ataculu loru a fostu atatu de violinte, in catu profesorele de chirurgia, Sklisusowski, a trebuitu se alerge cu bandagie in ajutoriulu ranitiloru.“

„Acésta bravura a soldatiloru russi merita se stea alaturi cu crudimile turcesci din Bulgari'a. Colegii nostrii arestati isi astépta esilarea pe calea administrativa. De aceia trebuie se urmamu lupt'a nóstra pane in capetu cu energia. Trebuie se formamu societati si se ne procuramu unu fondu spre a propagá agitatiunea in provincii. Pane càndu nu ni se voru acordá cererile nóstre cu privire la schimbarea statuteloru si la liberarea colegiloru nostri, se nu mai mergemu nici unulu la cursu.“

„Vomu continuá lupt'a — si respunderea precum si urmarile voru cadea preste capetele calailoru nostri. Nu numai poporulu russu, déru Europ'a intréga va judecá acésta lupta cu cnutulu casacului.“

„Invitamu pe studentii de la tóte institutele superióre, atatu din Petersburg, catu si din provincii, a se uni cu noi, pentru cá cu poteri unite se scuturamu jugulu rusînosu alu arbitraritatii.“

„Provocamu pe cei de susu a pune in fati'a manifestariloru nóstre alte argumente mai convingetóre de càtu baionetele si cnuturile casaciloru.“

„Romanulu.“

Romani'a.

Bucuresci, 25 Dec. (6 Ian.) Cei doi ani din urma in veci memorabili in istori'a patriei nóstre, au fostu in stare se transfórme in càtuva nu numai fisionomi'a tierei, ci si spiritele locuitoriloru, pentru cari se deschide cá de sinesi, alta era, altu horizonu, alte perspective, altu viitoriu. Proclamarea si apoi recunóscerea independentiei de càtra poterile europene, amar'a nedreptate ce s'a facutu tierei si natiunei prin rapirea Basarabiei, inpunerea vointiei Europei cá se luamu Dobrogea chiaru fòra voi'a nóstra, neintielegerile care s'au si escatu intre noi si muscali din caus'a delimitariloru incercate a se face intre Basarabi'a si Moldov'a pe braciulu Chiliei in susu, apucarea strimtoriloru dela Pórt'a-de-feru

---

De, omule, despre partea mea asia se hie!

Cu càte parale o dai jupane Jonitia?

Patrudieci de leusiori pentru d-ta!

Ce vorbesti, logofete? Ori èlu bogatu me credi, ori ai in gandu se ridi de mine tocma acum la vreme de caruntetie!

E marfa faina, nea Parvule!

Dá cu 40 lei cumparu o vaca si la anù féta si-mi tienu copii si cas'a indestulata de lapte, bá mai dau de mananca si vecinii!

Póte se hie neica Parvuletie, dá gandestite si d-ta la D-dieu; pre legea mea, pe ochii mei, pe copii mei, de-ti castigu mai multu de siépte lei la densa!

Asculta logofetiele! Se facemu cum e bine!

Ieai pe ea 31 lei si'o leitia?

N'am marfa de pretiulu asta!

Mai puiu acolea 2 lei si ½ se se faca 35 lei. Poftesti paralile?

Nu ne dà man'a prietine. Cà stii candu nu pierdiu, dau marf'a bucurosu!

Atunci sanetate buna, logofete. Ti dideiu destulu! Cu voi'a d-vóstra!

Umbla sanetosu, bade Parvule!

Hai Stanco, c'omu veni st'aman'a ghiitóre; dá d'o hi mai eftioru! Mai bine cu banii de ne remase in punga, si cu ce omu mai ciupará de ia de colea se luamu livedea de pruni dela ande hinicu George alu nostru, cà o face vendietóre póte. Se-mi aduci aminte se-i vorbimu.

A dou'a di se duce la hinu si i dice:

Bine te am gassitu hine!

Bine ai venitu nasiule! Dá ce ventu a batutu se ghii pe la noi?

Éca hine, nici unu ventu, dá am ghisatu as-nópte unu pusthiu de ghisu uritu. Aci e hin'a? C'am ghisat'o cà era bolnava si odata mi s'a batutu chieptu de ciuda.

Nevast'a e tiépana! Fa Florico, esi afara c'a venitu nasiu! Duca-se focului, nasiule ghisu reu!

in peru?

Toti nasiule!

Da Furnic'a a depusu?

Mai are trei st'amani, fara doua dile!

Da pop'a Radu acasa e, ori o hi plecatu la orasiu?

Ba e p'acolea nasiule. Asi plecatu! — Asiu vrea nasiule se-ti ceru povati'a d-tale cá unù ce esti mai mare cá mine si te ascultu: mi-a totu ruptu manic'a alu de cuscru Mateiu, cá se-i dau lui locsioru ala, de e la nasu d-tale colea.

Cuscru teu — hie vorb'a intre noi — nu-'lu cunosti? Nu e romanu de omenie, si candu o hi la adicate, n'are nici bani! De ai stremtorare, poti se mi-'lu vindi mie. O hi siépte prajini! Càte 10 lei facu 70 de lei. Ti i puiu banii josu acuma. Noi amu mai avutu daraveri. Nu te shii de mine.

Hie dara cum dici d-ta nasiule; scóte banii si hai se bemu aldamasiu!

Loculu l'au pretiuitu 70 de lei si la càrciuma beura 35 de lei. Vorb'a aluia: unde e marfa e si paguba.

Bucuresci. Grigore M. Jipescu.

Eva séu Giurulu Lumei in cinci scrisori.

De Paul Féval.

Traducere de: Dimitrie Petrescu.

(Urmare.)

Lordulu Wolsley, intrandu, mi-a vorbitu fórte rece, apoi, nevoindu a siedea, a scosu din protofoliulu seu doue bilete de banca, pe cari le a pusu pe marmur'a caminului:

— Priimesce multiumirile nóstre, dise elu retragênduse indata. Milady si eu amu alesu unu altu medicu.

Asia dar sunt gonitu din fati'a ei! Vai! Scarlate, fie-ti mila de mine!

Ia in seriosu superarea mea si trimite-'mi unu bunu consiliu. Mai pociu eu incercá de a o vedea? Trebue se plecu!..... Se plecu! acésta ar fi odiosu! Ev'a, biat'a copila!.... Voiu remanea pentru Ev'a.

A treia scrisóre.

Robertu catre Scarlatu.

Ticalosu nebunu ce sunt! amu cetitu si rescetitu scrisorile ei si nu o am ghicitu! Cum am potutu se credu catusi de pucinu ca o alta ar sci se scrie asia? Cum, chiar' dela prim'a linia, n'am recunoscutu gandirea ei? A plecatu, Scarlate! e perduta pentru mine, perduta pentru totu-deauna! Si me iubia!..... Astadi de diminétia, unu tieranu mi-a inmanuatu o scrisóre; am recunoscutu pén'a Evei si m'amu grabitu a rupe sigilulu. Éta ce am cetitu:

„Adio, Robertu, nu pociu remanea acolo unde esci, fara a te vedea. N'am nici o sora. Erta-'mi o mistificare ce singuru mi-ai inlesnitu si care mi-a insielatu cate odata suferinti'a. Te parasescu, pentru ca te iubescu.“

Si eu care o acusamu! Eu care ii facému o crima din vecînicele sale indoieli! Eu care aveamu o mila despretiuitóre pentru tóta silinti'a ce-'si dá spre a 'mi ascunde ánim'a sa! Oh! de ce am departatu dela mine acea insciintiare firésca ce me indemná se o binecuvintesu, pentru tóta fericirea ce-'mi dá scrisorile pretiutei sale sorori? De ce am inchisu cu incapatînare ochii? Dar atunci, pe cine am vediutu eu in sér'a sosirei mele la Dinan? Cine era tiner'a féta!..... Vai! si ce-'mi folosesce acésta acum? Me iubea!

Suferu; capulu imi arde. De candu am primitu acésta scrisóre, nisce friguri ardietóre me scutura.

Trebue se plecu cu tóte acestea, Scarlate, se plecu indata. O voiu revedea. Chiar' de ar trebui se scormonescu satele cele mai necunoscute din Angleter'a o voi revedea.

A patr'a scrisóre.

Scarlatu catre Robertu.

Pentru numele lui D-dieu, respunde-'mi amiculu meu. Éta mai bine de unu anu, de candu nu mai am nici o scire dela tine. Fara nici o indoiala, ai parasitu Dinanulu de multu tempu. Abia am sperantia ca'ti-va

in potestatea Austro-Ungariei, infiintiarea unei mari societati rusesci de corabiere pe Dunare, cu scopu de a face concurentia càtu mai periculósa si nimicitóre societatiei austriace de vapóra, cerbici'a bulgariloru de a nu se supune la decisiunile congresului dela Berlinu, tóte acestea evenimente facu, ce e dreptu, una parte mare a ingrijiriloru nóstre; dara mai sunt si altele interne, intre care cestiunea indigenarei evreiloru nu este cea din urma. Intr'aceea totu reulu îsi are si partea sa buna. La noi pàna acuma apucase a se desvoltá bine sentimentulu patriotismului; sciámu adica mai toti, cà trebue se ne conservamu si aparamu patri'a pe care o avemu, cà-ci daca o amu perde, amu remanea fòra nici-o patria propria. Acelu patriotismu alu nostru inse era cu totulu unilaterale si mai multu numai pathologicu. Cei mai pucini ómeni reflectá, cà intre impregiurarile nóstre nationalitatea este conditiune essentiale a patriotismului, este spiritulu seu datatoriu de viatia. A iubi ori-ce tiéra numai pentru-cà ea iti satisface tóte trebuintiele materiali omenesci, nu este nici-o virtute; ba din contra, acela care iubesce o tiéra numai pentru-cà aceea 'lu satura si ingrasia, nu este mai multu de càtu unu egoistu miserabile, care póte se aiba diece patrii in viéti'a sa, unu cosmopolitu de aceia, a carui patria se afla in punga si in cass'a Wertheimiana. La noi sentimentele de nationalitate au inceputu se strabata mai afundu in massele poporului mai multu numai dela 1848 si mai virtosu dela 1858 incóce; astadi inse ele petrundu prin tóte classele si pàturele societatiei nóstre. Pàna acum literatii si diaristii spunea din candu in candu, cà mai sunt, afara din Romani'a, si pe airea romani, atatea milióne si sute de milióne. Astadi ni se pare cà amu fi prea pucini romani pe lume; de aceea multi, pe carii mai inainte nu'i durea capulu de romanii de prin Dobrogea si Bulgari'a, te intréba cà óre càti sunt aceia, càti cei din Serbi'a, si ce se va alege de poporulu macedo-romanu, si óre nu s'aru potea concentra càtu mai curendu macaru càteva sute de mii romani curati pe teritoriulu Romaniei libere, spre a se inmulti si consolidá mai iute si mai cu bunu resultatu elementulu nostru, in fine, cà pentru-ce nu au fostu invitati si adusi din Basarabi'a cea perduta estimpu cei mai multi romani si colonisati dincóce. Spre a satisface aspiratiuni de natur'a acestora, unele diarie, anume „Romanulu“ si „Romani'a libera“ se ocupa mai in adinsu de sórtea poporului macedo-romanu; dn: N. Jonescu interpelédia pe ministeriu in Camera in caus'a calugariloru de nationalitate romana din muntele Athos; in acelasi timpu publiculu literatu din o parte mare a Romaniei a datu pàna acum la bibliotec'a monastirei romanesci de acolo, una colectiune mai mare cá de 12 mii volume si fasciclii de carti romanesci, éra archimandritulu Chiriacu (moldovanu de origine) venitu din vér'a trecuta in Romani'a, continua a inmulti acea colectiune. Scopulu este nationale si sublimu. Din muntele Athos apropierea de macedo-romani este mai Facilitata de càtu preste Bulgari'a danubiana. Monastirile din Athos sunt puse din nou sub immediat'a protectiune a poteriloru europene, prin urmare din acelu punctu se póte opera cu bunu resultatu in favórea poporului macedo-romanu; si se va opera de siguru, mai alesu dupace monastirea romanésca din Athos va trece si prin o reforma radicale, la care tinde interpelatiunea dlui Jonescu primita in Camera cu tóta bunavointi'a nationala ce a meritatu. Dintr'o data se facu si colectiuni de carti scolastice pentru scólele care au si inceputu a se deschide prin comunele romanesci, alu caroru numeru s'a inmultitu prin tragerea corectiva a liniei de demarcatiune, ce incepe la cetatea Silistriei (Dorostorum) si ese la Mangali'a pe malulu Marei negre, din causa cà in districtulu Silistriei sunt multe comune, sau intregi, sau in maioritate romanesci. Nóue nici decum nu ne convine cá se ne amestecamu si inmultimu elementulu nostru cu tóte rassele si adunaturile din lumea larga, cum vedemu cà se incérca se faca vecinii nostrii in ruptulu capului; cu atàtu mai pucinu voimu se facemu cuiva sila si se 'lu desbracamu de a sa nationalitate genetica, daca nu'i convine lui. Daca amu voi se absórbemu, avemu dejá elemente straine, prea destule in mediuloculu nostru; nu le ceremu inse nimicu mai multu, decàtu patriotismu sinceru si curatu, daca voru se se folosésca si de drepturile politice ale statului nostru. A le cere mai multu, ar fi o tirania; dara patriotismu de nomadi, de vagabondagiu, nu vomu suferí nici-odata. Aspiratiunea nóstra suprema si unica in cestiune de nationalitate este, cá poporulu romanescu in locu de a mai scadea la numeru prin desnationalisarea arteficiósa si prin renegati, mai vîrtosu se crésca, se se inmultiésca preste totu, din sinesi insusi, se'si nationalisedie cum amu dice, cultur'a si civilisatiunea sa, se stea in necurmata comunicatiune si relatiuni cu popórale neo-latine.

Vedemu cà mai alesu diariele din Ungari'a publica despre noi si despre trupele nóstre mai multe fabule din Dobrogea, de conflicte cu bulgarii si cu muscalii, de nesupunere, versari de sange etc. Din acelea faime un'a singura se adeverédia: lips'a de locuintie, de màna cu scumpetea ce domina in orasiele Dobrogei. Compare inse oricine starea trupeloru austriace din Bosni'a si Hertiegovin'a cu ale nóstre cele din Dobrogea, si apoi se vorbimu mai departe. Pentru ai nostri sunt de ajunsu 24 pàna la 48 de óre cá se traga chiaru din capital'a Bucuresci orice le place, pe calea ferata la Braila-Galati, de acolo érasi pe calea ferata Cernavoda-Constanti'a, sau pe Dunare la Macinu. Dara in fine precum au petrecutu oficiarii si functionarii rusesci optu luni in acea provincia, voru petrece si ai nostrii, éra in primavéra, care in Dobrogea se si incepe preste dóue luni, gubernulu si populatiunea se voru apucá cu tóte braciale de restauratu si edificatu din nou.

In càtu pentru celelalte faime si greutati, n'amu putea face lectoriloru „Observatoriului“ mai spre placere, decàtu a citá articlulu primu alu diariului ministeriale „Romanulu“, care sàtulu si elu de vorbe góle, in fine se decise a rupe tacerea si a dá din Dobrogea informatiuni scóse din raporturi oficiali si din scrisori private demne de credintia. R., premite cà in timpulu ocupatiunei russesci tóte celelalte populatiuni au fostu sacrificate bulgariloru, carii apoi predau, ardeau, devastau satele turcesci si bulgaresci, taiàndu si spendiurandu pre càti mohamedani apucau, fòra cá muscalii se'i inpedece. De aici se póte esplicá diversitatea sentimenteloru, cu care au fostu primiti romanii in Dobrogea. Turcii si tatarii carii facu maioritatea, romanii carii urmédia la numeru dupa aceia, apoi si grecii abia'i asteptau, cá prin ocupatiunea romanésca se se puna odata capetu suferintiei loru; din contra bulgarii vedeau cu oróre venindu ocupatiunea romanésca. Este adeveratu, cà in momomentele ocupatiunei s'au amestecatu si populatiunea bulgarésca in manifestarile celorulalti locuitori, dara in fundu ei isi vedea dominatiunea scapata din màni, si in locu se se bucure, mai vertosu se temea. Mai virtosu Mahamedanii au primitu cu lacrime de usiorare pe romani. De ací inainte R. urmédia asia:

„In unele localitati, Bulgarii crediura cà potu urmá de a jafui pe Mahometani si de a'i tratá cá pe sclavii loru; autoritatile romane intervenira in favórea celoru impilati si intr'unu satu mare se intemplà chiaru o bataia intre mai multi bulgari armati cu pari, si càti-va soldati romani; de aci urmara contusiuni mai multu sau pucinu grave si arestari; déra nici in acésta localitate nemultiamirea Bulgariloru de a se vedea pusi pe picioru de egalitate cu cei-l-alti locuitori ai tierei nu degenerà in rebeliune. Afara din acestu singuru casu, nu cunóscemu nici unulu unde necasulu tirescu alu Bulgariloru se fi trecutu in fapte de violentia. O scrisóre particulara din Babadag ne spune cà in primele dile ale sosirei ocupatiunei romane, Bulgarii aveau in tote noptile conciliabule, pàna la doue, trei óre; inse cu incetulu ei se stemperara si astadi fia-care isi cauta in liniste de ocupatiunile sale.

In Costanti'a, unde ocupatiunea romana a fostu primita cu unu mare entusiasmu, s'a intemplatu dilele trecute unu conflictu intre mai multi oficiari rusi si unu birtasiu grecu. Autoritatile au intervenitu si oficiarii rusi au fostu arestati de superiorii loru. Déra acestu faptu este de domeniulu simplei politie, in care politic'a nu are nimicu a face. Chiaru la noi in tiéra se petrecu dilnicu asemeni fapte.

Mahometanii, cari fugisera in massa, si mai cu osebire laboriós'a si onest'a poporatiune tatarésca, se intorcu cu incetulu prin satele loru si 'si facu adaposturi in ruinele caseloru loru de odinióra. Protectiunea autoritatiloru si munc'a loru propria le va permite, speramu, in curendu a reconstitui celu pucinu in parte din averea perduta.

Cate-va diarie din capitala au reprodusu o proclamatine manuscrisa, facuta de nisce Bulgari din Tulcea. Faptulu este esactu. Interdicerea de a pustii padurile, dupa cum s'a facutu in tóta Bulgari'a, aplicarea chiaru a regulamentului turcescu de a nu se scóte din paduri de càtu lemnele uscate, si secestrarea lemneloru taiate in contra acestoru dispositiuni, a motivatu acea proclamatiune, facuta póte de unu bulgaru séu doui. Form'a si stilulu ei aréta ce felu de ómeni au compusu-o. Ceea-ce e caracteristicu intr'ensa, este cà vorbesce de libertatea pe care Bulgarii au gustatu-o supt dominatiunea rusésca. Negresitu nu póte fi vorba de adeverata libertate, càci ea nici odata nu se va impaca cu autocrati'a, ci numai de libertatea ce o aveau bulgarii, adica o mica minoritate, de a dispune de gubernarea, de averea si chiaru de viéti'a unoru poporatiuni cu multu mai numeróse de càtu densii. Eca dupa ce suspina Bulgarii si ce'i nemultiamesce in contra nóstra. Nu ne indoimu inse, cà cu timpulu voru veni la simtiminte mai drepte si voru invetia ce este adeverat'a libertate.

Déra aceste simptome nu s'au manifestatu de càtu in primele dile ale ocupatiunii romane; acum totulu a reintratu in cea mai perfecta liniste. Romanii ocupa totu teritoriulu pàna la lini'a hotarita de comissiunea europeana, fàra a fi superati si ingrijiti de nimicu: din contra, suntu pretutindeni imbraciosiati cu cea mai mare iubire, si nemultiamirea Bulgariloru trebuie se taca in faci'a multiamirii marei multimi.

Si apoi, chiaru poporulu bulgaru, acela care nu se mesteca in uneltirile unui micu numeru de agitatori, este fórte multiamitu si 'si ingrijesce in liniste de munc'a sea.

Déca se intempla ici si colea cá poporatiunea mahometana se mai fia superata si hartiuita, autoritatea intervine indata si dreptatea e facuta.

Gubernulu s'a ganditu mai nainte de tóte a asicurá Dobrogei o buna justitia, cà-ci mare era setea de justitia in acea provincia.

Nu e indouiéla, cà organisarea judecatorésca din Dobrogea, in ceea ce privesce mai cu séma poporulu, trebuie se fia invidiata de restulu Romaniei. Inse, dupe scirile ce avemu, acésta justitia mai ca nu are ce face, atàtu de pacînica e poporatiunea si atàtu de neinsemnatu e numerulu proceseloru.

Impositele se percepu lesne; taxele vamale, de si unele ridicasera la inceputu óre-care nemultiamiri, din causa ca suntu mai urcate de càtu cele ce se percepeau in trecutu, se incaséza totusi lesne si cu multu mai pucine fraude de càtu pe la noi, unde frustrarea statului de drepturile vamale este organisata de o céta de samsari evrei.

Éca, in scurtu, totu ce scimu despre Dobrogea. Credemu cà aceste informatiuni, sicure si rigurosu esacte, departe de a ne ingriji despre nou'a nóstra posessiune, ne autorisa din contra a dice, cà nici odata provincia nu 'si a schimbatu dominatiunea cu mai mare inlesnire si cu mai mare fericire.

Acésta este pentru Romani'a unu triumfu, pe care in desiertu s'aru incerca cine-va a i'lu rapi.“

---

ajunge acésta scrisóre in mani. Pune capetu, rogu-te, neliniscei mele.

Ultim'a ta scrisóre, vechie de patrusprediece luni si pe care o recitescu adesea, nu pré-me linisteste. Pare dictata de o minte bolnava. Totu ce am potutu intielege este ca, la acea epoca, erai fórte inamoratu si prea nefericitu. Nu e aci tempulu de a'ti cere chei'a romanticeloru tale secrete. Te cunoscu Robertu; candu acea minunata frumusetie iti dise buna diu'a, farmeculu se risipi cá prin magie.

Nu esci din acei ce plangu multu tempu perderea unui idolu, si a-'si jurá cá acea frumósa decisiune de a percurge Angletera cá unu cavaleru ratacitoru e totu pe cale de a fi inceputa. Atatu mai bine! ar fi fostu o nebunie mai multu pe comptulu teu, ce nu are nici o trebuintia de a mai fi lungitu.

In locu da acésta, atinsu de dreptele mele mustrari, si nimicu ne mai inpiedicandu-te de a realisá marea ta caletorie, ai luatu drumulu de feru séu vaporulu, si caletoresci inca. Bravo, amice, imi place se-ti vedu acésta ardóre!

Dar' pentru ce se nu-'mi inpartasiesci si mie descoperirile tale? In ori ce tiéra te vei fi aflandu, ai fi potutu aflá mijlóce spre a-'ti tramite scrisorile in Franci'a. Nepasarea ta este de neiertatu, si trebue se te gandesci cà me supera multu. Eu, 'ti am scrisu nu sciu de cateori! am fostu pana a umblá pe la ministerie fara a mai vorbi de notele ce am trimisu pe la diferite consulate.

Tramitu unu duplicatu alu acestei scrisori la Buenos-Ayres, unde nisce informatiuni me facu a crede ca te poti aflá. Ori si cum, presupunu, cunoscendu-ti caracterulu, ca vei voi se revedi Dinanulu la reintórcerea ta in Franci'a. Vei aflá acolo colectiunea depesieloru mele. Adio, amiculu meu, respunde-mi, si fà asia cá se ne inbratisiamu catu mai curendu.

(Va urmá.)

Sciri diverse.

Sibiiu. (Sciri locali.) Daca timpulu in serbatorile Craciunului dupa calindariulu gregorianu a semenatu mai multu cá pe la Pasci, móle si fòra nea, de Craciunulu julianu a datu o ninsóre, ce tînù aprópe 24 de óre coperindu suprafaci'a pamentului cá de 40 centimetrii. Asia abia acum avemu érna alba, nu inse cu geru mai mare cá de 6 pàna la 10° Reaum. sub 0. In dio'a de antaiu a nascerei Domnului escel. sa dn. archiepiscopu si mitropolitu Mironu Romanu a celebratu si liturgia cu assistentia de 10 preoti. In aceea si a dou'a di esc. sa l'amu la mesa càte 25—30 de persone din diverse ramuri ale societatiei alese.

In classele superiori si midiulocii ale locuitoriloru acestei cetati materi'a cea mai interessanta de conversatiune, prin urmare si discutata mai multu, mai cu focu si dorere sufletésca, a fostu noulu proiectu de lege anuntiatu de ministrulu Trefort in camer'a deputatiloru pentru magiarisarea definitiva a toturoru scóleloru, nu numai secundarie (gimnasiali), nu numai primarie (normali), ci si a toturoru celoru elementarie satesci, fòra distinctine de nationalitate si confessiune si fòra a mai intrebá, daca acelea scóle sunt sustienute de càtra statu, de comun'a politica, sau de cea bisericésca. In consideratulu acestui pasu cu totulu desperatu alu ministrului, tóta lumea este intr'unu punctu de acordu, cà adeca astadi magiarisarea nu se mai intenta singuru din spiritu de trufia si inganfare nationale, ci mai vîrtosu de fric'a muscaliloru. Asia dara magiarisare de frica? Curiósa idea! Aci inse adaoge érasi tóta lumea, cà acestea incercari nefericite, fatali, desastróse, vinu celu pucinu cu trei sute de ani mai tardiu, si cà nimicu nu se va alege din trensele. In càtu pentru noi in particulariu, multiamimu din totu sufletulu ministrului Trefort si toturoru secretariloru si ajutatoriloru sei cu Tanárky deputatulu nasaudeniloru in frunte, cà prin acésta fapta au curatîtu soldii si au vindecatu albéti'a de pre ochii mai multoru romani suferitori de miopica (vedere scurta), sau chiaru de orbia spirituale, éra altii servili têritori pe pantece, carii credea, cà dupa-ce se pronuntiase odata Vae victis (Vai celoru invinsi), voru afla gratia prin cuceriri si caciuluturi.

— „S. D. Tagblatt“ de aici discuta cestiunea magiarisarei cu multu interesu din punctulu seu de vedere nationale germano-sasescu, arunca inse càte o privire piezisîa si asupra romaniloru. Ei, bine, noi o amu observatu si ii vomu dá atentiunea ce merita.

— Luni in 1/13 va fi aici dio'a têrgului de tiéra; de va esi inse asia miserabile cá celu dinainte cu unu anu, atunci ar fi pecatu se se mai misce omenii de pre la casele loru.

— (Din comitatulu vecinu alu Albei) dela Blasiu se scrie, cà totu in serbatori a ninsu fórte multu cá si pe aici. In dio'a de antaiu a celebratu s. liturgia esc. sa dn. archiepiscopu si mitropolitu Ioanu Vancea cu asistentia numerósa in biseric'a cathedrala, apoi a si predicatu in contra patemiloru omenesci, éra la 1 óra a intr'unitu la més'a sa preste 60 de persóne. A dou'a di de Craciunu a celebratu si predicatu totu mitropolitulu dupa vechi'a datina in biseric'a parochiale a orasiului (asia numita a greciloru), unde a fostu intre asistenti si rev. sa dn. Justinu Popfiu dela Oradea mare, venitu aici in afaceri particularie, de unde s'a si intorsu in 8 Ian.

— (Despre nunt'a baronului Bela Szentkereszty cu d-siór'a Maria Florescu) fiica general. Em. Florescu „Bukaresti Hiradó“ relatésa urmatórele: In secolulu acesta capital'a Romaniei nu a vediutu o nunta mai stralucita cá acésta. Patru sute de trasuri si birje duceau pe óspeti si pe curiosi spre biseric'a Sarindaru, inaintea careia se adunase o multime de ómeni ce trecea preste 10.000 capete. Cá óspeti erau de fatia bar. Sigismund Szentkereszty (tatalu mirelui), comitele Gabriel Bethlen comite supremu, comitele Samuel Teleky, capitanulu de husari-honvedi Geza Voinics de Baia, capitanulu de honvedi comitele Marcus Bethlen, baronulu Gabriel Apor, baronulu Paul Szentkereszty, comites'a Maria Ráday nasc. baron. Szentkereszty si baroness'a An'a Szentkereszty. La mésa mirés'a avea pe capu o caitia, (cépsa boneta) magiara de gala. Inca in sér'a aceea jun'a parechie parassi Bucurescii. A dou'a di avù locu unu dineu la dómn'a Cretiulescu; dupa ce se redicà més'a, comitele Gabriel Bethlen esecuta in modu virtuosu cateva cantece poporale magiare, prin cari entusiasma intrég'a societate. Alecsandru Florescu declara, ca nu a auditu niciodata o musica mai frumósa cá cea ungurésca (?!?).

— (Numerulu teatreloru din Europ'a). Itali'a, in comparatiune cu locuitorii sei, are cele mai multe teatre, adeca 348, póte cà si cele mai multe biserici, possede inse cu atàtu mai pucine „cârcîume“ de betîvi. Franci'a 337; Spani'a 168; Angli'a 150; Austro-Ungari'a numai 152; Germani'a intréga 191; Russi'a numai 44; din contra miculu Belgiu 34; Holandi'a 23; Elveti'a cea mica 20; Sveti'a colo dela miédianópte 19, Norvegi'a cea ghiatiósa 8; Portugali'a cu vreo $2^1/_2$ milióne loc. 16; Dani'a 10; Greci'a 4; Turci'a 4 mai multu numai pentru colonii europene; Romani'a 9; Serbi'a 1; Egiptulu 3.

— (Scumpete in Seraievo.) In 15 Decembre pretiurile erau acestea: 1 oc'a de carne 50 cr., éra 4 metri cubici de lemne 15 fl. v.

(O remiñiscentia classica.) Unu diariu francesu comite urmatórea gluma picanta, alu carei ascutîsiu este indreptatu asupra secsului frumosu: Era a dou'a di dupa rapirea sabineloru. Barbatii loru care de care era mai neconsolabilu, dara unulu i intrecea pe toti. Unu vecinu, care se saturase de lamentarile lui fara sfîrsitu i dise: „Ce te superi asia de multu si tu cá si noi toti ai pierdutu pe soci'a ta; nu meriti deci a fi mai compatimitu decàtu noi acestia!“ — „Dá, candu ar fi numai acésta,“ fù respunsulu sabinianului, „dara – soci'a mea n'au fostu intre cele rapite, o lasasemu din intemplare acasa!“

— (Hirotonire gubernamentala.) Precum afla „Gazet'a Transilvaniei“ din sorginte sigura deputatulu romaniloru, alu unguriloru si alu nemtiloru catolici coalisati din Brasiovu, d-lu advocatu Nicolae Strevoiu mergêndu la Pest'a „a intratu“ in partid'a gubernamentala a dietei unguresci. Totu-odata a fostu primitu cu mare distinctiune in clubulu tiszaistiloru cu care ocasiune ministrulu presiedinte in persóna l'au bineventatu, stringêndu-i man'a cu cakiura. — Acesta este debutulu parlamentaru alu lui O'Connell alu Romaniloru. Vrednicu este! Sequens!

— (O scena de tribunalu in Bavari'a.) Judecatoriulu: „Gendarmu, adù pe martorulu care urméza!“ — (Gendarmulu pléca si ajungendu la usia face unu semnu aretatoru spre judecatoru, in urm'a caruia unu barbatu se indreptésa spre elu.) Judecatoriulu: „Cum te chiéma?“ — Iacobu: „Iacobu Lorch.“ — Judecatoriulu: „De cati ani esti?“ — Iacobu: „Mi se pare ca acésta n'are nemicu de a face cu lucrulu.“ — Judecatoriulu: „Vei spune indata de cati ani esti?“ — Iacobu: „Trei dieci si trei de ani.“ — Judecatoriulu: „Esti de confessiune luterana séu catolica?“ — Iacobu: „Me rogu d-le judecatoriu!“ — Judecatoriulu: „Déca vei mai cutesá se-mi contradici, te tramitu la inchisóre cu paine si apa.“ — Iacobu: „Sunt luteranu.“ — Judecatoriulu: „Esti inruditu cu acusatii, incuscritu séu in serviciulu loru?“ — Iacobu: „Eu? — Cu acestia? Nici prin cugetu nu' mi au trecutu! Ce credi, d-le judecatoriu?“ — (Ilaritate crescenda in publicu.) — Judecatoriulu: „Abstiene-te de ori ce observare nepotrivita! Ridica-'ti man'a si jura.“ — Iacobu: „Dara intr'adeveru d-le judecatoriu, eu credu ca acésta ar fi de prisosu!“ (Risete in publicu.) — Judecatoriulu (revoltatu striga): „Indata lasu se te arestese, déca mai cutedi se faci vre-o opositiune. Ridica'ti man'a in susu si jura!“ — Iacobu ridica man'a. — (Judecatoriulu i citeste formul'a juramentului si Iacobu repetésa.) — Judecatoriulu: „Juru si asia se-'mi ajute D-dieu!“ — Iacobu: „Juru si asia se-'mi ajute D-dieu!“ — Judecatoriulu: „A spune totu, ceea ce sciu!“ — Iacobu: „A spune totu ceea ce sciu!“ — Judecatoriulu: „A nu retacea nemica, ce ar potea clarificá cestiunea!“ — Iacobu: „A nu retacea nemica, ce ar potea clarificá cestiunea!“ — Judecatoriulu: „Si a nu spune decatu curatulu adeveru!“ — Iacobu: „Si a nu spune decatu curatulu adeveru!“ — Judecatoriulu: „Aminu!“ — Iacobu: „Aminu!“ — Judecatoriulu: „Ei bine ce ai se spui?“ — Iacobu: „O salutare frumósa dela d-lu colonelu, pre langa invitarea cá se poftiti pe asta séra la 8 óre la cina. Capriór'a pe care o a puscatu ieri a sositu astadi!“ (Unu risu homericu in publicu.) — Judecatoriulu: „Ce-ai-disu? . . Nu esti marturie?“ — Iacobu: „Nu, d-le judecatoriu, eu sunt servitoriulu d-lui colonelu si aveamu se ve invitu si pentru ca nu ve am aflatu acasa, am venitu aicea. Intrecandu despre d-vóstra, unu gendarmu m'au indreptatu aicea.“ Tablou!

— (Patru-dieci si optu de copii innecati.) In comun'a La Chavelle Monche in departamentulu Orne s'au intemplatu in dilele trecute o mare nefericire. Cinci-dicei si doui de copii se dusera pe ghiati'a unui locu din apropiere cá se se jóce. Dintr' odata ghiati'a se sparse si 48 de copii se innecara, scapandu numai patru, cari nu cutesasera se calce pe ghiati'a.

Literatura si recensiuni de carti.

(Continuare din Nr. 103.

Intre alte argumente pre care le aducu fonetistii cei mai entusiasti in apararea principiului loru este si acela, cà scrierea cu semne facilitédia strainiloru invetiarea limbei nóstre. Las' cà acestu argumentu consideratu in sinesi este fórte umilitoriu pentru orice romanu adeveratu, cà-ci elu presupune una specie de servilismu facia de straini, cá si cum romanii aru fi obligati a'si cultiva limb'a, nu precum cere natur'a, geniulu ei, ci numai precum place altoru popóra, ceea ce nu face nici-unu poporu din lume, cà-ci nici unulu nu intréba pe romani, daca loru le placu ori nu, limbele altora, dara se vedemu, in ce modu scriu fonetistii cá se placa strainiloru. In dilele nóstre scrierile cele mai cetite de membrii natiunei si de straini sunt diariele, e press'a periodica. Se luamu deci éra, totu numai pre nemerite, unii numeri dintr'unu diariu redactatu de doctori in multe sciintie si se vedemu totu numai din càteva exemple, ce regule dau ilustrii si celebrii nostrii doctori strainiloru, cá se ne invetie limb'a mai bine si mai usioru.

Intre altele se pare cà ddnii doctori se afla in dissensiune mare cu càteva litere si regule etimologice, cu analogii, cu terminatiuni; de aceea afli in scrierile loru alaturea:

Administra*tie*, organiza*tie*, civiliza*tie*, invea*tie*, redactiu*ne*, insertiu*ne*, civilisatiu*ne*, divisiu*ne*. Literele S. Z. si D. cu códa se afla la dumnealoru in lupta necurmata, de aceea densii scriu in acelasiu Nr. pe aceleasi colóne: refu*sa*, representa, casu, grósnic, frasele, depositiune, asil, espositiune, representanti, dara si înapoia*za*, opineaza, lucreaza, gróznic, civilizatoare, diviziune, depozitiune, favorizat, cazul, izolat (solus, a, um), azil, prizonier (galicismu, rum. prinsu), vezut, gimnaziu, reprezintanti, refuza, criza, crezut, totu acolo inse si cadut, vedut, cadă, dardavat, credut.

Mai voiti si alte consecentie de filosofi si filologi? Veti afla batalióne intregi, cumu dicea fericitulu Const. Negruti, de es. tener, tiner, tenăr, tănăra fata, intâmpina, intempina, intîmpina, infrănat si infrênat, impăratie si impĕrat, imperial, strîngu, strêngu, strângu, strânsura, strictetia, stire cu *ti*, dara sciintia cu c, desĕvîrsita si desăversit, desâvârsît; adevĕr si adevăr, cuvînt si cuvênt, cuvânt; pamînt si pament, mormânt, mormênt, mormînt, omorât si omorît, răcóre, de unde? Au nu dici rece, nu race? ţări si ţeri, imaginati-*vă* si *ve* duceti, *ve* faceti, mângăiu si mângăere proect si proiect, represinta, reprezinta si representa, traiu si traescu, resboiu, răsboiu, rĕzboiu, voiu, voescu, framînt, framênt, dara fermentatiune, simţăment (di cemu înfinit: simtiare ori simtíre?) etc. etc.

Va crede cineva, cà in acésta orthographia demna de „logofetii“ nostrii dintre anii 1550—1600 s'aru coprinde si erori de tipariu. Nu domniloru, cà-ci erorii de tipariu in tipographiile nóstre sunt una specialitate ce ar fi meritatu se figuredie in espositiunea dela Parisu. Cá de specimenu alaturu aci numai urmatoriulu modellu din Augustu a. c. 1878 tiparitu in capital'a Romaniei:

„B. — Pedeapsa cu moarte este maĭ inainte de toate neereaptă. Nimenea n'are drepsurĭ legitîme asupra vieţiĭ omenescĭ, căreia singură necesitarea. această regină a universuluĭ ŭĭ poate da logĭ. Oin acest principiŭ, săpat de natură în inima noastră, isvoresce turburarea ce simte mulţimea la privelistea uueĭ esecuţiunĭ capitale; de aci vine indignaţiunea şi bispreţcl ce insuflă tuturer singura veoete a gădeluĭ, a acestuĭ servitoriŭ al cruzimilor legiĭ, bare de alt-fel este un cetăţian onest şi prin esecutarea senrenţiĭ legale contribue la sigrranţa publică.

Sch. — Statuţ este un aşezămînt de apărare in contra inimibiloı din afară şi din lăuntru. El este intemeiat pe un sontract comun sŭŭ o invoire a tututer membrilor sĕĭ de a se apăra in comun şi de a'şĭ respecta imprumutat unii altora deptutile, abordăud fie-care o garanţiă egală cu paguba ce ar aduce societăţiĭ saŭ unuia din memăriĭ sĕĭ. Aceestă invoire comună se află espriMată in bonstituţiune statuluĭ şi legile derivate din ea: iar sancţiunea eĭ stă in legile penale.

Proporţiunea dreaptă intre peeeapsă şi crimă, se intemeiază, nu pe acea că ea ar fi o espiaţiune a crimeĭ, ci pe raţionamentul că garanţia carĭ aicĭ e pedepsa, trebuc să fie de o valoare egală cu a lucruluĭ pentrn care se dă. Pentru —“

In 28 de linii 31 de erori.

Despre dialectologic'a si sintactic'a din dilele nóstre nu asiu voi se dicu nici-unu cuventu, ci le-asiu lasá cu mare placere la ager'a péna a dlui Hasdeu, cá se inregistredie tóte vorbele slavonesci vechi, uitate cu totulu de poporu, dara reinnoite de publicistii romani spre marea bucuria a publicistiloru panslavisti; totu-odata l'asiu rogá se nu trèca cu vederea espressiuni si constructiuni de totu gustulu, buna-óra cá acestea: „Studiulu limbei romane croit pentru clasa a V. — Elevii sunt controlati si metidati — directorul e in positie a creia eleviloru sei nesce positii potrivite. Astfeliu de om nechipzuit: iam hotarit si fagaduit si aldamasiu cu bilsiug, numai se gandésca bine, si se nu tagadueasca (adeca ungurésce mai din cuventu in cuventu: E fële képzeletlen ember, határoztam és fogadtam áldomást is bövségesen, csak gondolja meg jól és ne tagadja). — „Toti emploeti companiei potu ezigea presentatiunea acestei bilete candu vor voi.“ — Se va curarisi de sentimente. — S'au mesurat capurile si s'a aflat creerul etc. (Noi scieamu pàna acuma cà sing. capu in pl. e capete, si cà omulu nu are numai unu creeru, de acea romanii dîcu numai in plur. creeri.) — Se mai scie celu pucinu de 40 de ani, cà iscalire in slav. semnifica manjire, la multi inse totu le mai place se'si manjésca numele, cá si cumu aru pune numai degetulu, éra nu se subscrie cumu se cade. Pecetea e slavonesce si ungurésce, numai càtu in acésta limba schimbandu o singura vocala, cuventulu are si alta semnificatiune, in càtu se nu'lu póta pronuntiá nimeni afara din amphiteatrulu anatomicu, precumu nu se póte pronuntiá cuventulu tîganescu ocara si celu slavonescu potca.*) Se pare inse, cà sigulu latinu si europénu nu place publicistiloru si logofetiloru din dilele nóstre si mai voru pecetea, éra candu punu totusi vreunu sigilu (lat. Sigillum), ilu prefacu in sigi*liu*, cumu prefacea betranii pe Roma in Rum si Rîm.

Intr'unu diariu alu unoru eminenti barbati de statu dn. redactoru intorcându-se din strainatate si vorbindu de ce*darea* Basarabiei (avemu pur*cedere*, conj. 3), nu'i place proced*area* si banuesce banuéla (ung. bánom, bánat) combinendu cu perseverentia (conj. 1 combinare, perseverare) nu'i ramane decàtu parcur*and* (remane, percurendu = lat. remanere, percurrere conj. 3).

Auxiliariulu *a* sing. si *au* pl. (a dîsu *elu, ea,* si au dîsu, facutu, scrisu, mancatu *ei, ele*), apoi pers. 3 pl. din pres. indicat. de a 2, 3-ea si 4 conjug. (face, dice, tace, sare, culege, aude, simte *elu, ea*; tacu, dicu, facu, saru, culegu, audu, simtu *ei, ele*) logofetii nostrii le incurca si amesteca mai reu decàtu cei de inainte cu 350 de ani. In fine relativele *alu* si *a, ai* si *ale* (alu meu este calulu, a mea este vac'a, alu teu vitiolulu, a ta caciula, ai mei sunt boii, ale tale sunt oile, ale tale dintru ale tale, *nu* a tale dintru a tale), le dau de capu, in càtu ti se pare cà nici n'au cititu vreo carte bisericésca, nici au statu de vorba cu vreunu romanu care scie romanesce.

In totu casulu se simte necessitate imperiósa, cá se se ocupe cineva de dialectologica si sintaxea moderna, nu in modu superficiale si usiorelu, cá de es. dn. Titu Maiorescu in anii juniei sale, ci fórte seriosu si càtu mai curendu, din causa cà preste alte 100 de ani candu s'aru mai sculá érasi càte unu Cipariu si unu Hasdeu, ar fi ceva camu tardiu.

*) Vedi I. Eliadu. Vocabulariu de cuvente straine.

☛ Cu Nr.-lu acesta 104 se termina cursulu primu alu „Observatoriului.“ Numerulu viitoru, care va apparea Miercuri in 3/15 Januariu, se va tramite numai aceloru p. t. dni, cari voru fi binevoitu a'si reinnoi pàna atunci abonamentele pe anulu 1879. Pentru mai mare inlesnire a publicului cetitoriu si la rogarile ce ni se facu, prin acésta deschidemu abonamentu si pe triluniulu Januariu-Martiu 1879 cu 2 fl. v. a. Conditiunile de abonamentu se potu vedea in fruntea diariului. Esemplarie complete si legate din cursulu anului trecutu mai avemu optu. Pretiulu unui esemplariu este 8 fl. v. a. ☚

☛ **La Nr. acesta e alaturatu unu suplementu.**

Editoru si redactoru res. G. **Baritiu** in Sibiiu.

Tipariulu lui **W. Krafft** in Sibiiu.

Reflesiuni facute de Georgiu Pasca, professoru de teologia in Gherl'a

la program'a gimnasiului gr.-cath. romanu din Naseudu, publicata cu finea anului scolasticu 1877/8.

„Die meisten Irrthümer kommen daher, dass man eine Wahrheit einseitig, und mit Ausschluss der übrigen geltend macht.“ (Pascal, Pens. II. art. 17)

Cele mai multe gresiele vinu de acolo, cà càte unu adeveru se sustîne unilateralminte si cu eschiderea celoru-alalte.

Acésta programa este una abnormitate fenomenale, care arunca unu nuoru negru incarcatu de fulgere si unu blamu asupr'a gimnasiului naseudeanu; ea considerata in genere, este contraria caracterului psichologicu alu poporului romanu, ér in specie ea ataca de a dreptulu caracterulu crescinu si greco-catholicu alu gimnasiului naseudeanu: este unu veninu spiritualu, este unu Samum mortiferu!

Acésta programa e subscrisa de d. dr. P. A. Alessi, intitulata: „Istori'a desvoltarei ideiloru cosmogonice si geologice“, in care in genere ataca crescinismulu, si in specie pre pontificii Romei, precum si pre celialalti prelati basericesci; ba incriminéza chiaru pre S. S. parinti, precum este s. Cyrilu patriarchulu Alesandriei (+ 444); pre Wiclefu si Husu i-i numesce martiri, pre Luteru, Calvinu si Zwingli i-i glorifica. — Si voindu a se inaltia preste totu si tóte, ataca s. scriptura, specialmente Genes'a profetului Moisi; preotimea o timbréza de ignoranta si vaticanulu îlu dice a fi netolerantu. Si — apoi asia fiindu animatu, se nisuesce a judeca — despre relatiunile evului de midiulocu, póte nesciindu ce dice eruditulu I. Fridericu Böhmer, cà càtu de cu greu succede multora a se aventá la unu punctu mai inaltu, cá se póta judeca dreptu relatiunile evului de midiulocu.[1]) Dlu auctoru alu programei justifica pre deplinu adeverulu enunciatu de carolu Thaler[2]), cà adeca, e lucru aprópe de necrediutu, cà fórte multi barbati eruditi numai cu ceva sciu mai multu din istoria, de càtu au invetiatu din cartile scolastice, si inadinsu ne face se aplicamu la dsa dis'a eruditului Italianu: Este bine sciutu, cum trebue se judecamu despre opiniunile cutezatórie ale unora, cari se tînu pe sine de ómeni invetiati, candu spre a'si castiga nu sciu ce gloria desiérta, nu se sfiiescu a contradice Scripturei sacre.[3])

Cum a fostu, càtu a tienutu „sclavi'a naturei omenimei“, in care nu a fostu in stare de a combina si de a face reflessiuni rationale? Si óre prin cine, prin sene ori prin altu cineva se a emancipatu omenimea din „sclavi'a naturei?“ Ne va respunde dóra eruditulu auctoru alu programei, cà atunci (a fostu) candu omulu (séu mai bine fiitoriulu genu umanu) avea patru picióre si códa, cum au maimutiele dupa invetiatur'a lui Darwin si a aseclilor lui; séu ne va dice cu filosofii antici, pre cari ii redica pàna la nuori, cà omulu a resaritu din pamentu ca buretii dupa plóia,[4]) seu precum afirma totu acestu auctoru, cà se aru fi nascutu din pesci[5]) Séu dóra crede cu Aristotele[6]), cà genulu umanu aru fi nasctu din ceva ou.

Acuma déca crede cu Darwin, cà genulu umanu e din maimutia, séu cu popórale vechi, cá omenimea e nascuta, respective resarita din pamentu, cá buretii dupa plóia, séu facuta din pescii marei, seu din verme, ori din ou o afirma a fi esita? atunci ii admitemu logic'a sublima! cà adeca candu a fostu omenimea in statulu maimutieloru, séu burete in sinulu pamentului, séu pesce in mare, séu verme in gunoiu, séu ou in nasipulu (Saharei?); atunci aievé, cà nu a potutu face combinatiuni, neci reflesiuni rationale, cà-ci a fostu in „sclavi'a naturei.“ Inse fórte amu regreta, cà pruncutii din norm'a prima au mai sanetósa filosofia, mai sanetosu conceptu despre omu, carii dîcu, cà omulu e facutu de Domnedieu dupa chipulu si asemanarea lui. Aci suntemu siliti a prorumpe, si a dice: „Multiamescu tie Pariute! Dómne alu ceriului si alu pamentului, cà ai ascunsu acestea de cei intielepti si priceputi, si le ai descoperitu pruncilor u.“ (Math. XI, 25: Séu daca totusi se-aru tiené mortîsiu la filosofi'a antica, relativu la crearea omului, atunci l'amu intreba, cum de nu se facu si acuma ómeni din moime ori din alte animale? cum nu din óua, din pescii marei, séu cà moleculele si-au pierdutu forti'a de a crea ómeni? Séu in urma dóra dlu auctoru alu programei scie vre unu altu modu, dupa care póte a ne esplicá „sclavi'a naturei“; crede dóra cu unii barbati eruditi din Angli'a, carii tînu, cà nu este contra credintiei, daca ar afirma cineva, cà omulu isi are originea sa dela vite, ce e dreptu, numai a trupului, nu si a sufletului, sau cà corpulu vreunui animalu s'ar fi desvoltatu si perfectionatu successive asia, in càtu s'a facutu aptu de a recepe in sine sufletu rationale creatu de Dumnedieu[7]) a caroru sentintia o reprobamu. Acum déca cu acesti invetiati aru dice, cà omenimea, candu a fostu corporalmente unu brutu animalu, atunci a fostu in „sclavi'a naturei“ si, cà atunci a fostu emancipata din acea „sclavi'a a naturei“ candu a capatatu sufletu rationale, l'amu mai pricepe; inse dsa dice la pagin'a 6, cà genulu umanu pe tempulu „sclaviei naturei“, „sub dominatiunea absolutistica a naturei“, era formatu in popóra. Aci nu ne vine la socotéla, cum a potutu victiui omenimea formata in popóra, fóra combinatiuni, fóra reflesiuni rationale? Séu dóra viéti'a nomada, séu patriarchale o numesce dsa sclavi'a naturei? Despre acele tempuri nu a potutu scrie, cà-ci istori'a s'a inceputu numai cu 400 inainte de Christosu, si anume primulu istoricu a fostu Herodotu; deci dara cum a potutu scrie, cà atunci „libertatea gandirei si a actiunei a devenitu ingropata, progresulu a inceputu a stagna cumplitu.“ Atunci l'amu intreba: prin cine s'a ingropatu libertatea gandirei? prin cine s'a sufocatu libertatea actiunei? si care a fostu progresulu inainte de „sclavi'a naturei si a dominatiunei absolutistice si tiranice a naturei“, care „a inceputu a stagna!“ Crede dóra, cà dupa caderea genului umanu prin Adam a urmatu „sclavi'a naturei?“ Atunci amu consimti cu eruditulu auctoru alu programei, atunci aru fi de o convingere cu noi; inse noi ni-amu castigatu acésta convingere din Genesa; ér dsa combate Genes'a; de si nu-si póte justifica asertiunea, decàtu numai recurgêndu la Genes'a lui Moise. Cumca Adam si Ev'a, protoparentii genului umanu au avutu intieleptiune si scientia inainte de caderea in pecatu, o admitu chiaru filosofii pagani, carii sunt interpretii traditiunei orale a gintei loru, asie: Pithagora, despre care S. Augustinu (in operis impert. l. V. c. 1) dice: Pentru-cà se spune, cà insusi Pithagora, dela care se trage numele filosofiei, a disu, cà celu mai intieleptu intre toti omenii a fostu acela, care a datu mai antaiu nume lucruriloru.[8])

Totu in acestu intielesu scrie Varro de re rustica l. I. Cei de antaiu ómeni au fostu cei mai buni si mai apropiati de diei; ei au dusu viatia fórte buna, de unde s'a si numitu etate de auru.[9]) Odinióra totulu era plinu cu farina de grâu si de ordiu, cá acum de pulbere. Din unele fóntani curgea lapte, din altele apa, din unele miere, din altele vinu, din unele oleiu; éra ómenii din caus'a satiului si a desfrenarei au cadiutu la nesupunere. Deci Joie urîndu acea stare, a desfiintiatu tóte.[10]) In epoc'a ceriului de antaiu (la inceputu) domniá voluptate si pace perfecta. Atunci nu se lucrá, nu erá pedepse, nici doreri, nici tóte crimele nu se supunea la vointi'a omului.[11])

Deci séu trebue se admita cu noi si cu Genes'a, precum si cu traditiunea vechiloru popóra, care modificatis modificandis nu sunt in contradicere cu Genes'a (cum se vede din cele citate mai susu) relativu la caderea omului prin Adamu, séu déca nu ar' admite, atunci trebue se tiena cu noii templari, cu Fischer, Iacobi si Schelling, san-simonisti: cà omulu e dumnedieu; se professedie cu ei autotheismulu, séu se tiena cu materialistii: cà omulu adeca nu e neci mai multu neci mai pucinu, decàtu animalele; inse déca aru profesa cu sansimonianii, cà omulu e dumnedieu; atunci cum a potutu jacé cá domnedieu in „sclavi'a naturei?“ séu déca ar' dice, cà omulu nu e altu ceva, decàtu anu animalu; atunci nici acum nu se-a emancipatu de sub sclavi'a naturei.

Cele scrise pàna la pagin'a 17 potu trece: La acésta pagina scrie eruditulu auctoru: „Cu propagarea si intarirea crescinismului in Europ'a s'a primitu si sistemulu din Almagestu (vedi pagin'a 16 càtra fine din program'a citata) si cu tempulu a devenitu una dogma, ce se apara pàna la fanatismu, si acésta, pentru-cà consuna bene cu Cosmogoni'a din Genes'a lui Moise, acceptata si de crescinatate“ . . . .

Prin aceste arata auctorulu, cà nu pricepe cuventulu, respective adeverulu esprimatu prin terminulu „dogma“.

Crescinatatea, respective baseric'a dreptu credintiósa nu a redicatu, nici nu póte vre-odata se redice la valóre de dogma nici o scientia naturale. Séu de se indoiesce despre acésta, atunci arete-ne cetatea, conciliulu, sessiunea, unde, in care si candu a enuntiatu baseric'a adunata, cà se fia afurisitu, care nu crede in Almagestu? Nu, din causa cà dogmele sunt in domniulu credintiei, ér scientiele naturale suntu in domiiniulu scientiei, alu ratiunei, combinatiunei si mai alesu alu esperintiei: Natur'a se numesce coprinsulu sau sum'a a totu ce póte se fia observatu prin simtiri.[12]) Din contra: Credinti'a este aceea ce nu vedi.[13])

Relativu la Genesa in comparatiune cu dogmele crescine si cu scientiele naturale, se ne insemnamu urmatórîele:

In Cosmogoni'a mosaica e de credintia acésta: „Intru inceputu a facutu Dumnedieu ceriulu si pamentulu“, care baseric'a crescina o a redicatu la valóre de dogma prin cuventele simbolului: „Credu intru unu D-dieu, facatoriulu ceriului si alu pamentului.“ Ér despre siese dile ale creatiunei a fostu si este disputa intre eruditi. Asia D. Fraysinous, (Defense de Christ. ou conferences sur la Religion tom. II. scrie: De aci inainte noi avemu dreptu se dicemu geologiloru: Frundiariti ori-càtu veti voi in sinulu pamentului, daca observatiunile vóstre nu ceru cá dilele se nu fia mai lungi decàtu dilele nóstre ordinarie, noi vomu continua se urmamu sentimentulu comunu asupra duratei acestoru dile; daca din contra, voi veti descoperi la evidentia, cà globulu pamentului cu plantele si cu animalele sale trebue se fia multu mai vechiu de càtu genulu umanu, Genesea nu va avea nimicu in contra; pentru-cà noue ne este permisu cá se vedemu in fiacare din cele siese dile totu atàtea perióde de timpuri nedeterminate.[14]) Alti scrietori sustînu ér, cà cele siese dile ale creatiunei au fostu dile naturale (din 24 óre), ér baseric'a nu a redicatu, neci nu póte se redice la valóre de dogma neci o parere neci alta din aceste; pentru-cà scie ce dice Eclesiastulu 3. 11: A lasatu cá ei se dispute asupr'a lumei (firesce, precum este ea acuma in realitate.[15])

Altcum bine se observamu, cà scopulu lui Moise profetulu nu a fostu se invetie pre poporulu evreescu astronomia, geologia, zoologia, seu in genere scientiele naturale, ci a voitu numai a le propune o institutiune religiósa acomodandu-se priceperei poporului. Scopulu lui a fostu a arata, a convinge si a imprima in poporulu evreescu credinti'a: cà tóte càte sunt create, sunt dela D-dieu, si cà tóte sunt facute pentru omu, si cà pentru tóte omulu e datoriu se multiamesca lui D-dieu. Si acum inca vorbimu càtra poporu, cà sórele apune si resare; deci e injuria a exige dela profetulu Moise se vorbésca in stylulu geologiloru, astrologiloru si alu phisiciloru, candu descrie in stylu vulgaru relatiunea corpuriloru ceresci càtra pamentulu nostru. Altcum Genes'a mosaica nu e contraria geologiei si altoru scientie naturale, dupa marturisirea mai multoru auctori celebri, cum sunt Cuvier, Buckland, Amparé, de Luc. Dintre multi geologisti citezu aci numai pre eruditulu Brochi.[16])

Asemenea auctori gravi germani recunoscu, cà cosmogoni'a mosaica a datu directiune fórte mare desvoltarei scientieloru naturale. Asie Delitzsch in opulu seu: Commentar über die Genesis 3. Auflage pag. 83 scrie: Numai Cosmogoni'a biblica respica ide'a chiara a creatiunei din nimicu, fóra materia eterna, fóra conlucrarea unei fiintie midiulocitórie, fóra Demiurgos; in ethnicismu acésta idea se stravede, este inse intunecata.[17]) Ba dicu si mai multu: dicu cà funtan'a Cosmogoniei a fostu Cosmogoni'a mosaica; asie Brandis in opulu seu Geschichte der griech.-röm. Philosophie t. I. pag. 306 [18]) serie: Conceptulu simplu alu creatiuni au remasu ascunsu pentru tóta anticitatea greco-romana.

Deci pe auctoritatea acestora si a altoru barbati eruditi potemu conchide, cà toti aceia, cari fóra cunóscerea cosmogoniei mosaice, cum au fostu filosofii antici Indieni, Chinesi, Egypteni, Persi, Greci si Romani, precum si aceia, cari au despretiuitu Genes'a, respective cosmogoni'a mosaica, cum sunt: Spinoza, Helvetius, Hegel, Schoppenhauer, Büchner si Moleschot, despre Cosmogonia nu au scrisu altu ceva, decàtu unu conglomeratu de filosofia si poesia. Relativu la acésta, fórte ingeniosu scrie Kurz, Bibel und Astronomie in apen-

---

[1]) Böhmers Leben und Anschauungen. Freiburg 1869. Pag. 278.

[2]) Allg. Zeit. 1871 Febr. 2. supl.

[3]) Satis superque liquet, quo in censu habendae sunt temerariae sententiae nonnullorum, qui sibi docti videntur, dum ad inanem quandam gloriolam sibi captandam non verentur scripturae sacrae contradicere. Perrone de cosm. mos. tom IV Romae 1841.

[4]) Aegyptios, Indos etc. viginti populos docere homines indigenas et aborigenes fungorum adinstar e terra prodiisse. (Telliamed séu de Maillet in opere de origine mundi pag. 201.

[5]) pisces in homines mutatos esse.

[6]) Quare et de hominum ac quadrupedum ortu non absurde quis conjiciat, si olim e terra editi sunt, id duorum modorum altero evenisse, aut ex verme ὡς βκωληκος aut ex ovis ἐξ ὠών ederentur: quare si quid initium existendi animantibus fuit, in altero de duobus modis contigisse manifestum est. (Aristoteles De generat. animant. lib. III).

[7]) Qui contendunt, non adversari fidei, si quis statueret hominem non quidem secundum animam, sed secundum corpus originem duxisse a brutis, seu corpus cuiusdam bruti tugi explicatione et profectu ita gradatim fuisse evolutum et perfectum, donec aptum red ditum fuerit recipiendi animam rationalem a Deo creatam, qua informaretur. (Prof. Mivart. Genesis of Species; Lessons from Nature 1876 p. 177; Dublin Review 1872, Ian. Hurter Theol. Dogm. Comp. Innsbruck 1878).

[8]) Nam ipse Pithagora, a quo Philosophiae nomen exortum est, dixisse fertur, illum fuisse omnium sapientissimum, qui vocabula primus indidit rebus; asemenea Cicero, (Quaest. Tusc. I. 25; et Petavius de opific. lib. II. c. 8, §. 56).

[9]) Primos illos diisque proximos mortales optimae fuisse indolis, vitamque vixisse optimam, unde et auream dici aetatem. — Apud Indos Strabo (lib. XV pag. 250 tom. II. edit. Axon. 1807).

[10]) Olim omnia plena erant triticaee et hordeacaee farinae, ut nunc pulveris. Fontes alii lacte, alii aqua fluebant, nonnulli melle, alii vino, quidam oleo. Homines autem ob sacietatem et luxuriam ad contumeliam se transtulerunt. Jupiter igitur illum statum exosus omnia abolevit.

King (seu Sacri) apud Windischman, philosophia in progressu historiae mundi part. I. sec. I. pag. 206.

[11]) Tempore primi coeli pura voluptas et pax perfecte regnabant. Nulli tunc labores, non paenae, non dolores, non crimina, omnia humanae in terris parebant voluntati.

[12]) Natur nennt man den Inbegriff oder die Gesammtheit Alles Dessen, was durch die Sinne wahrgenommen werden kann. (Dr. Frieder. Sched. das Buch der Natur 19. Aufl. Braunschweig 1874. Einleitung).

[13]) „Fid es est quod non vides“, dice S. Augustinu.

[14]) Des lors nous sommes en droït de dire aux geologues: Foillez tant que vous voudrez dans les entrailles de la terre, si vos observations ne demandent pas que les jours de la creation soient plus longs, que nos jours ordinaires, nous continuerons suivre le sentiment commun sur la durée de ces jours; si au contraire vous decouvrez d'une maniere evident, que le globe terrestre avec ses plantes et ses animaux doit être de beaucoup plus ancien que le genre humain, la Génese n'aura rien de contraire a cette decouverte; car il nous est permis de voir dans chacun des six jours autant de periodes de temps indeterminées.

[15]) Mundum (utique prout modo existit a parte rei) tradidit disputationi eorum.

[16]) Del rimanente le proposizioni recate innanzi in questo discorso non si oppongono per nulla al autorità dela biblia anzi mirabilmente vi si confermano; perchè si voglia ammettere, come gravi autori hanno sustenuto, ca i giorni . . . . Aggiungo di più la succesiva produzione degli esseri viventi fu esposta de noi, giustamente quadra con quanto viene dechiarato in quel libro. (Conchiologia fossile subapenina tom. I. pag. 217. Milano 1814.

[17]) Nur die biblische Cosmogonie stellt die reine Idee einer Schöpfung aus Nichts dar, ohne ewige Materie, ohne Mittlerwesens, oder Demiurgos; im Heidenthum scheint diese Idee durch; aber sie ist verdunkelt.

[18]) Der Begriff schlechthinniger Schöpfung ist dem ganzen griechisch-römischen Alterthum verborgen geblieben.

dice: Elu (fisiculu) se nu uite, cà daca Natur'a este o carte plina de invetiatura si predica ddieésca, atunci Bibli'a este lexiconu si gramatica, din care singura póte se invetie elu etymologi'a si sintaxea acestei limbi sacre, cultura si istoria, sensulu si formarea toturoru cuventeloru singuratice, cà ea singura ne invetia critic'a si hermenevtic'a, estetic'a si logic'a, dupa care ideile risipite ale auctorului sunt a se pune in ordine, a se intielege si esplica.[19])

Asemenea auctori gravi si eruditi ni arata in modu scientificu, cà Moise profetulu nu a scrisu mythu, precum in unu numeru órecare place chiaru si barbatiloru nostrii eruditi si stimati dela Gazet'a Transilvaniei a numi „mythu biblicu," ci a scrisu istori'a adeverata a creatiunei pamentului. Intre altii se citezu aci pre eruditulu Nerei Boubee: „Ací se presenta una consideratiune, de care ar fi greu se nu fimu atinsi: cà una carte scrisa in una epoca, pre candu scientiele naturali era asia de pucinu clarificate, totusi ea coprinde in càteva linii sumariulu celoru mai memorabili consecentie, la care nu era cu potintia se ajunga, decàtu dupa immensele progresse facute in sciintia in sec. alu 18-lea si alu 19-lea, din causa cà acestea conclusiuni se afla in raportu cu fapte, care in acea epoca nu era nici cunoscute, nici macaru presupuse, pe care nu le avuse nici-odata pàna in dilele nóstre, si asupr'a carora filosofii din tóte timpurile au avutu opiniuni contradictorii si sub puncte de vedere totu-deauna eronate; in fine, pentrucà acésta carte considerata din punctu-de vedere scientificu atàtu de superiora, ii este totu asia de superióra si din punctu-de vedere alu moralei si alu filosofiei naturale, suntemu obligati se admitemu, cà in acésta carte este ceva mai pre susu de omu, unu lucru ce elu nu scie, ce nu cunósce, care inse'lu supune fóra ai poté resiste.[20])

La pagin'a 18 dice: „Cu introducerea crescinismului se inscenéza un'a mare revolutiune sociale, ce avù influintia poternica si asupra scientieloru.

. . . Filosofi'a . . . incepe a se amalgamisa pre incetulu cu dogmele crescine; din filosofia devine teologia; libertatea si-o preface in sclavia."

Cumcà cu crescinismulu se a inscenatu o revolutiune mare sociale, ce a avutu influintia poternica si asupr'a scientieloru si anumitu asupr'a filosofiei, este fórte dreptu. Se vedemu ce dice despre acésta eruditulu Dr. Stöckl (in opulu seu Geschichte der Philosophie pag. 223, II. Theil Mainz 1870). „Pre candu adeca mai inainte de christianismu virtutea era recunoscuta ce e dreptu, de càtra filosofi intru a sa insusire sublime, dara in viati'a practica a popóraloru nu a potutu fi introdusa, acuma se presenta tocma in viati'a popóraloru, si inca intr'o abundantia si potere, precumu nici-odata mai inainte. Idealulu perfectiunei supranaturale prin grati'a Spiritului santu, pe care Salvatorulu a comandatu credintiosiloru sei cà se o ajunga, s'a tradusu in viatia si in realitate, si a produsu unu heroismu alu virtutiei, precum lumea nu l'a mai vediutu pàna acuma. Alaturea cu acésta inaintà si cunoscinti'a in aceeasi mesura. Prin revelatiunea venita dela fiiulu lui Ddieu, spiritului omenescu i s'a deschisu o mare avutia de cunoscintie, despre care mai inainte abia avea óresi-ce presimtiu, si daca este adeverata dîs'a betraniloru, cà adeverulu este mancarea spiritului, cu care se nutresce densulu, atunci revelatiunea Salvatorului a fostu o manna, din care spiritulu a potulu trage neincetatu nutrementu nou de cunoscintia.[21])

[19]) Dr. Hurter op. cit. „Er vergesse nicht (physicus), dass wenn die Natur ein Buch voll göttlicher Lehre und Predigt ist, dass dann die Bibel Lexicon und Grammatik ist, woraus er allein Etymologie und Syntax dieser heiligen Sprache, Bildung und Geschichte, Sinn und Bildung aller einzelnen Worte erlernen kann, dass sie allein die Kritik und Hermeneutik, Aesthetik und Logik lehre, wonach die disjecta membra poëtae zu ordnen, zu verstehen, zu erläutern sind."

[20]) „Ici se presente une consideration dont il serait difficile de ne pas être frappe, qu'un livre ecrit a une epoque ou les sciences naturelles etaient si peu eclairées; renferme cependant en quelques lignes, le sommaire des consequences les plus remarquables, auxquelles il ne pouvait etre possible d'arriver qu' apres les immenses progres amenées dans la science par le dix-huitiéme et le dix-neuviéme siecle; puisque ces conclusions se trouvent en rapport avec des faits qui n'etaient ni connu ni même supçonnés a cette époque, qui ne l'avaient jamais été jusqu'a nos jours, et que les philosophes de tous les tems ont toujours considerés contradictoirement et sous de points de vue toujours erronées; piusqu'enfin ce livre, si superieur a son siècle sous le rapport de la science, lui est également superieur sous le rapport de la morale et de la philosophie naturelle, on est obligé d'admettre qu'il y a dans ce livre quelque chose de supérieur a l'homme, quelque chose qu'il ne sait pas, qu'il ne conçoit pas, mais qu'il presse irresistiblement!" (apud Perrone pract. Theol. vol. IV pag. 100 Romae 1841.)

[21]) „Während nämlich in der vorchristlichen Zeit die Tugend von den Philosophen zwar in ihrer Erhabenheit anerkannt wurde, aber doch in's Leben der Völker nicht eingeführt werden konnte; gestaltet sie sich nun mehr gerade im Leben, und zwar in einer Fülle und Kraft, wie Vordem nie. Das Ideal übernatürlicher Vollkommenheit in der Gnade des heilg. Geistes, welches der Erlöser seinen Gläubigen anzustreben geboten hatte, setzte sich im Leben und Wirklichkeit über, und schuf einen Heroismus der Tugend, wie ihn die Welt bisher noch nicht gesehen.

Damit hielt die Erhebung der Erkenntniss gleichen Schritt. Durch die Offenbarung des Sohnes Gottes wurde dem menschlichen Geiste eine Fülle des Inhaltes der Erkenntniss erschlossen, welche vordem kaum geahnt war, und wenn es wahr ist was die Alten sagten, dass die Wahrheit die Speise des Geistes sei, mit welcher er sich nähre, so war die Offenbarung des Erlösers ein unerschöpfliches Manna, aus welchem der Geist stets neue Nahrung für seine Erkenntniss schöpfen konnte.„

Acea asertiune, cà din filosofia a devenitu teologia, este unu neadeveru, care póte proveni numai din o ingnorantia crassa a scientiei teologice, seu din petulanti'a malitiósa a ingeniului.

Materialulu scientiei teologice nu a fostu nici nu va fi nici-odata doctrin'a anticiloru filosofi, ci a fostu, este si va fi S. Scriptura a ambeloru Testamente si Traditiunea. In propunerea scientiei teologice se a acceptatu metodulu filosofiloru vechi, dar' numai metodulu, si cu deosebire metodulu lui Plato, si filosofi'a numai intru atàta a fostu famul'a teologiei, in càtu apologetii religiunei se au folositu de armele contrariloru spre a'i convinge despre adeveru.

Totu pe pagin'a citata scrie eruditulu nostru auctoru urmatóriele: „Successorii marelui filosofu din Nazaretu, introducu oribilulu sistemu de a combate, a calumnia, a persecuta, a mistifica, si a inmormenta tóte càte le pareau a sta in contradicere cu dogmele mosaice si crescine."

Din contestu se vede, cà scriitoriulu programei sub numele de „marele filosofu din Nazaretu" intielege pre Isusu Christosu. In seclulu alu 2-lea a fostu Natalis, Theodoretu coriariu, Theodoretu argentariu, Artemon si Ebion; in seclulu alu 3-lea a fostu Paulus Samosatenus; in seclulu alu 4-lea a fostu Photinu Galateanulu; in seclulu alu 16-lea au fostu Unitarii si Socinianii; si in tempulu nostru este Renan cu càtiva protestanti liberali din Germani'a, cu toti murarii liberi (instrumentele órbe in man'a banosiloru jidovi), cari au invetiatu, cà Isusu Christosu nu a fostu mai multu decàtu unu filosofu cá Pythagora, Socrate, Plato, Zeno, Seneca si altii; ba unii dintre acesti deliranti l'au asemanatu cu Zoroastre, cu Confuciu si cu Mohamedu. De clas'a acestoru eruditi si ingenii mari se tiene intre romanii gr. cath. si Dr. Alessi, care asemenea lapedandu dogm'a credintiei, séu chiaru uitaudu-o care o a invetiatu cá micutiu dela bunii si religiosii luí parinti, prin cuventele symbolului „Credu . . . . si intr'unulu Domnu Isusu Christosu fiiulu lui Domnedieu . . . . lumina din lumina, Domnedieu adeveratu din Domnedieu adeveratu . . . . celu ce este de o fiintia cu Tatalu," care doctrina o a redicatu la valóre de dogma conciliulu Nicenu si celu din Constantinopole, declarandu de anatemisati si afurisiti pre toti, cari aru crede séu marturisi contrariulu despre Isusu Christosu; prin urmare anatemi'a si afurisirea aceloru dóue concilii generale se estinde si asupr'a programei citate; sfirsitulu elu-ilu vedia, noi suntemu datori a'lu reflecta.

Ca se lasu tóte argumentatiunile aduse din scrisorile multoru barbati renumiti despre divinitatea lui Isusu Christosu, numai pre Napoleonu I 'lu citezu, care pre insul'a Elena astufeliu s'a esprimatu càtra generalu seu Bertrandu: „Déca tu nu intielegi, cà Isusu Christosu este Domnedieu, ei bine-i! atunci este o gresiéla, cà te-am facutu generalu." Sentiment de Napoleon sur le Christianisme, par le chevalier de Beauters. Baseric'a ortod. rom. an. 1878 Nr. VI.

Ore intielege auctorulu programei pre cei 12 apostoli de successorii „marelui filosofu din Nazaretu?" séu dóra pre pontificii Romei, séu chiaru si pre toti episcopii? nu ne spune. Dar' ori pre cine se intieléga, 'lu rogamu in interesulu adeverului, ca se nu calce legile logicei prin espeptoratiuni rabulistice, si cu sange rece se ne spune, cum au potutu persecuta Apostolii, Pontificii Romei si toti celialalti prelati basericesci, fiindu ei persecutati, incarcerati si omoriti cu altii sute si mii de crescini. Au nu mai toti apostolii au fostu ucisi pentru Christosu? au nu vre o 31 de pontifici romani mai successive toti au suferitu martiriu? au nu toti episcopii de pre tempurile acele erau cu dilele a mana? Séu dóra póte cineva persecutá, fiindu persecutatu? póte calumniá, fiindu calumnitatu? póte combate, fiindu combatutu? Ei nu au combatutu, ci numai se au aparatu aratandu unu heroismu alu constantiei, care pune pre totu cugetatoriulu la mirare! Séu bine, se concedemu cà „successorii marelui filosofu din Nazaretu" au calumniatu etc.; atunci ne rogamu se ne spuna ori-si cine, cum de se-a potutu intempla, cá o doctrina propagata prin calumnii, mistificatiuni, combateri, se se latiésca dela mare pàna la mare, se sustea neclatita de 18 secli ca o stenca seculare, se cuprinda peste 200 de milióne de adherenti in sinulu seu? Séu dóra va dice eruditulu auctoru alu programei, cà toti ómenii de pre atunci au fostu destulu de ticalosi, ca avendu ei poterea si armele in mani, au lasatu se fia prinsi de nisce pescari simpli in mregile loru, au lasatu ca „in totu pamentulu se ésa vestirea loru, si la marginile lumei graiurile loru." Nu, nu iubite auctoru, nu filosofi'a omenésca, nu persecutiuni, nu calumnii au efeptuitu acésta minune: cà se-a latitu asie de tare religiunea lui Christosu, ci vôi'a celui Prea-Inaltu, carui si Dt'a vrendu nevrendu debe se-te pleci, la casulu de nu ai avea ide'a nefericita cà iusuti esci unu domnedieu!

Totu pe pagin'a a 18 stau aceste: „Prelatii Romei si sufraganii loru cadiura in vanitatea de a propaga, cumca totulu ce nu se cuprinde in Genesa seau in Talmudu, este periculosu pentru crescinismu." Cum asie? Óre evangeliile, faptele Apostoliloru, epistolele ss. Pavelu, Petru, Ioanu si Iacobu, Apocalipsulu si symbólele credintiei se fia periculóse pentru crescinismu? cà-ci nu se cuprindu nici in Talmudu. Care pontifice romanu, care sufraganu de ai lui? Asta asertiune enuncia unu mare ne-adeveru, si dà unu testimoniu viu despre tendenti'a malitiósa a auctorului programei; si numai la acelu casu amu poté a'i da dreptu, déca Pontificii Romei si sufraganii loru aru-fi unii si aceia si cu Rabinii moderni ai jidoviloru; dar' credemu ca acésta o a scrisu din nescientia si nu din malitia. Ne luamu libertate inse a'lu reflecta, cà diplom'a de doctoru nu inputernicesce pre omu de a propagá neadeveruri; si apoi se nu presupuna despre noi, cà amu fi asia de simpli, cà totu ce va dice dsa cá doctoru si cá profesoru la gimnasiulu greco-cath., noi ii vomu crede, fia acele chiaru minciuni uritióse. Nu! cà ci noi vomu dice cu unu scrietoriu óre-care: A pane incocto et a doctore indocto libera nos Domine.

Totu pe citat'a pagina scrie: „Filosofi'a clasica devine materialu pentru edificiulu crescinatatiei etc. Astfeliu frumósele scientie din classic'a Atena si din maréti'a Alesandria, in locu se inflorésca . . . . cadu in catenele papiloru si ale prelatiloru crescini si incepu a vescedi si a degenera. Spiritulu de cugetare si de scrutare libera se persecutéza pàna la barierile lumei. Fanatismulu, acestu morbu mai reu decàtu pestilenti'a, incepe a comite crudimile cele mai barbare, crimele cele mai neaudite si mai scelerate" etc.

Totu in acestu sensu scrie si pe pagin'a 19 urmatoriele: „Pe acea vreme Europ'a si-a fostu uitatu de missiunea sa culturale si umanitaria. Scientiele perdusera orice terenu de desvoltare si progresu." Totu asemenea stà si pre pagin'a 22. „Capii crescinismului persecutau scientiele pàna la marginea lumei, si in loculu loru scoteau la lumina absurditatile cele mai mari si mai bizare" . . . . . La finea acestei pagine continua: „Netoleranti'a Vaticanului a innecatu ori-ce isbugnire de cugetare libera a spiritului omenescu si o a captusîtu."

Asemenea afirméza si despre scolasticismu: „Cugetarea libera era incatenata, scrutarile in natura erau cá proscrise." Si aceste tóte le scrie unu domnu profesoru gr. catholicu si inca in program'a unui gimnasiu gr. catholicu! Program'a in sene-si are de scopu de a arata spiritulu in care se educa elevii, precum si se arete nivelulu (niveau) de cultura intelectuale a corpului profesonale; si déca pricepemu noi bine destinatiunea programei, atunci: spiritulu in care se educa elevii in gimnasiulu naseudeanu rom. gr. cath. nu e alta, decatu unu Samum (ventu mortiferu); ér gradulu culturei corpului profesonale e càtu se póte de eronatu si miserabilu! Care tóte in sene luate nu suntu altu ceva, decàtu un'a calumnia, inse calumniare audacter, semper aliquid adhaeret.

Cumcà filosofi'a pagana n'a subministratu materialu teologiei, amu aratatu mai susu.

In càtu despre crudimile cu cari se inferéza baseric'a crescina, bine se observe auctorulu programei, cà nu e greu istorice a demustra din epistolele intre Calvinu si Melanchtonu, cà capii protestantismului, dupa parerea loru, declara de justa uciderea ereticiloru. Asia se vede la Alzog (Kirchengesch. Mainz 1872 II. Theil. pag. 203).[22]) Este memorabile acelu modu in care Melanchton, afara de opiniunea sa data despre pedéps'a mortiei asupra hereticiloru, s'a pronuntiatu aci anume intr'o epistola càtra Calvinu. „Am cititu scrierea ta in care ai refutatu bine infricosiatele blasfemii ale lui Serbet, si multiamescu la fiiulu lui Ddieu, care a fostu arbitrulu in acésta agonia a ta. Afirmu totuodata, cà Magistratii vostrii au lucratu dreptu, candu pe acelu omu blasfemu l'au trasu in judecata si l'au ucisu.[23]) Asemenea dice si Beza: de haereticis a civili magistratu puniendis 544. Beza pretinse se mai multu, cá Antitrinitarii se fia ucisi tocma si candu voru revoca (doctrin'a loru).[24]) Din contra a invetiatu si invetia baseric'a catholica. Acésta totudeaun'a a fostu in contr'a pedepsei cu mórte a ereticiloru, si totu-deaun'a a esceptionatu contra potestatiei civile, care pedepsia cu mórte pre eretici; de si s'a intemplatu càte unu casu tristu, seu càte o retacire locale, baseric'a intréga neci odata nu a fostu de principiulu, cà ereticii se se pedepsésca cu mórte. Pontificii Romei, precum totu-deauna, asia si in evulu mediu si-au tienutu de santa datorintia, cá in totu loculu se medilocésca pacea si aceea se o sustiena, cum vedemu acést'a din epistol'a a 2 a Pontificelui Gregoriu alu II (715—731) scrisa càtra Leone Isauriculu (717—741): „Scire autem debes, ac pro certo habere, Pontifices, qui pro tempore Romae extiterint, conciliandae pacis causa sedere . . . . ac pacis arbitros ac moderatores esse."

Pontificii si baseric'a se-a nisuitu a esila din lume resbelele cu tóte monstruositatile si silniciile loru, si déca nu i-a succesu acésta, se-a nisuitu barem a mitiga si a restringe plagile infioratore ale resbeleloru prin oprirea armeloru infioratóre (Walter Naturrecht und Politik. K. R. pag. 607. l.); si istori'a ni e martora, cà Pontificii Romei intru adeveru au inpedecatu multe versari de sange. Aceia cari se simtieau pre sene a fi asupriti si apasati, recurgeau la scaunulu apostolicu alu Romei (epistola 158 a s. Bernardu càtra Innocentiu II pag. 316). Si pàna candu iustiti'a civile privea in acele tempuri ordaliale (ordalia) de adtestatiuni divine (Walter K. R. cap. 346 pag. 612; Pertz Leg. I pag. 519—521), pontificii Romei aceste midilóce le-au desconsideratu (Nic. I ad. Carolum Cal. 867; Stephanus V epist. ad A. Ep Colon. Alex. II 1070 c. 7. §. 1. C. II. 9. 5.); asemenea si Coelest. III, Honor. III si de-

[22]) Calvini fidelis expositio errorum Mich. Serveti et brevis eorum refutatio, ubi docetur jure gladii coercendos esse haeretios 1554 (opusculum c. 686 seqq.)

[23]) Merkwürdig ist die Art, wie Melanchton sich ausser seinem Gutachten über die Todesstrafe für Ketzer (consilia II pag. 204) hier noch ganz speziell ausgesprochen hat in einem Briefe an Calvin (in Calvini epp Nr. 187): „Legi scriptum tuum, in quo refutasti luculenter horrendas Serveti blasphemias, ac Filio Dei gratias ago, qui fuit βραβευτης (Schiedsrichter) huius tui agonis . . . . . Affirmo etiam vestros magistratus juste fecisse, quod hominem blasphemum re ordine judicata, interfecerunt."

[24]) „Beza forderte sogar, dass Antitrinitarier, auch wenn sie wiederriefen, hingerichtet werden sollten."

sudau in favórea pacei nisuindu-se a opri jocurile cavaleresci, armele infioratórie, a stergc séu a mitiga sórtea jobagimei. (Alex. III in conc. Later. III c. 1 de Treuga et pace I. 34) (Inoc. III c. un. de sagithar. V. 15); (Alex. III c. 1. 2. de torneam V 13); Ioannes XXII in c. un. h. t. Xvag. Ioan. Pius V c. un. V. 18, (Hadrian I 790, Urban III 1187 c. 1. 3 de conjug. et serv. IV. 9.) (Balmes Protest. und Katholicismus Kap. 14—19 S. 199 ff. der Regensb. Aufg. 1844 Möhler Ges. Schriften II §. 54 cff.) In evulu mediu preotimea prin scientia si caracteru si-a fostu meritatu tóta increderea principiloru civili (Montesquieu Esprit des lois L. 31 chap. 19) (Walter Naturrecht und Politik §. 330 Seite 300). Si óre pentru aceste tóte se timbréza Vaticanulu de netolerantu, de fanaticu si de crudimi, si preotimea de ignoranta? judece ori cine! Prin urmare se vede, cà vai càtu de usioru e a dice si a scrie ceva; inse e greu a demonstra. Dlu scriitoriu alu programei nu si-a adusu aminte, cà asserenti incumbit probatio.

De altu-cum bine se ne insemnamu ce dicu despe acele tempuri barbati talentati si autoritati universal, cari prin confessiunea carui au apartienutu si prii principiile loru suntu scutiti de orice suspitiune a partialitatei, dintre cari Herder dice: „Póte fi cà hierarchi'a Romei a fostu unu jugu necesariu, o legatura, fóra care nu se potea, pentru popórale crude ale evului mediu; este probabile, cà Europ'a fóra hierarchia ar fi devenitu pred'a despotismului, teatru alu certeloru necontenite, sau tocma desertu mongolicu.[25])“

Iohann v. Müller, renumitulu istoricu alu Elvetiei scrie asia: „Tóta lumin'a moderna, a le carei resultate sunt infinite nu numai pentru noi, ci prin spiritulu de intreprindere alu europeniloru pentru tote partile lumei, vine de acolo, cà dupa caderea imperiului a fostu o hierarchia luminatória. Acésta dete acelui spiritu alu Europei septemtrionale, strimtoratu intr'unu cercu micu, saracu de idei, prin religiunea christiana una lovitura cum amu dice electrica, prin care castigandu viatia si punendu-se in miscare, dupa unu jocu lungu si miraculosu de pedece nenumerate si a midiulóceloru de progressu, in fine s'a facutu aceea ce vedemu.[26])“

Cumca „Europ'a pe acea vreme si-a fostu uitatu de missiunea sa culturale si umanitare.“ E dreptu, cà-ci atunci civilii nu se ocupau cu scienti'a, ci cu armele, cu venatulu si cu bataliile, precum si cu jefuiri hotiesci, domniá dreptulu pumnului. „In evulu mediu cultivarea sciintieloru o fostu lasata aprópe esclusivu in grij'a preotimei si mai alesu intru a calugarimei.“[27]) (Klentgen die Philosophie der Vorzeit Innsbruck 7 Hefte 1878), civilii chiaru principi, abia scieau a'si subscrie numele. Càte crudimi, càte jefuiri se au intemplatu in evulu mediu, ni spune istori'a aceloru tempuri. Au nu si in ainte de a veni pre tronu glorios'a familia a Habsburgiloru, drumurile si caile erau nesigure, mai pe toti muntii erau fortaretie, in cari locuiau capitanii banditiloru, cari cu argatii loru numai dupa predi descindeau la siesuri, si asia scientiele erau cultivate numai prin claustre de calugari.

Cà sub domni'a lui Teodosiu se-au nimicitu scientiele pagane, este unu neadeveru, de óre-ce sciintiele pagane nu au fostu nici la inceputulu crescinismului, nici dupa aceea eschise din scólele crescine, ce se vede din istori'a basericésca scrisa de eruditulu Alzog, care relativu la tempulu lui Julianu scrie: Christianiloru le-a fostu tocma si interdisu a tiné scóle si a interpreta pe classicii pagani.[28]) Ér S. Augustinu dice despre Julianu: Au nu este elu acela (Julianu imperatulu), care a persecutatu eclesi'a, care a opritu pe christiani a propune sau a invetia artile liberali.[29]) (De civ. Dei XVIII. 52); prin urmare nu e dreptu cà „capii crescinismului persecutau scientiele pàna la barierile lumei.“

Asertiunea relativa la tempulu scolasticismului, cà „cugetarea libera era captusîta si scrutarile in natura erau proscrise,“ inca e unu neadeveru, care póte cà provine din necunoscinti'a literaturei acelui tempu. Eu numai unu auctoru voiu cita, pre S. Thoma Aquinate, si numai unu tractatu se cetésca, si anume din Tractatulu de Deo, celu pucinu articlulu alu III. Utrum Deus sit., care S. parinte scolasticu 'lu incepe asie: „Videtur quod Deus non sit“ (Summa Theol. S. Thomae ed 8 Lovanii 1873). Póte consulta si pre clar. Dr. Klentgen, care in tempulu nostru a facutu epoca in filosofia, si care intre altele dice: „Se dice cà pe timpulu scolasticismului ar fi fostu pusa cá conditiuue, a desconsidera Natur'a. Faptele complinite ne stau de inainte, cà toti scolasticii s'au ocupatu de tóte cestiunile filosofiei naturale.[30]) Cum póte dara sta asertiunea, cà „scrutarile in natura erau proscrise?“

Pe pagin'a 23 stà scrisu: „Sect'a Jesuitiloru era bine organisata. Acésta nu se gená de a profana divinitatea . . . . coborindu tribunalulu lui Ddieu pre pamentu in form'a santei inquisitiuni.“

Relativu la inquisitiune trebue se observamu, cà inquisitiunea séu institutiunea spaniola,[31]) care din urma a fostu introdusa in Spani'a, Itali'a, Germani'a, in Poloni'a (1318), ér in Angli'a la anulu 1400. Imperatulu Fridericu II la a. 1240 a datu in acésta causa patru edicte. Altu-cum inquisitiunea e de a se judeca dupa spiritulu tempului de atunci. De aceea ea trebue se fia judecata in spiritulu acelui timpu, éra nu se 'i aplicamu mesur'a dileloru nostre.[32]) Potemu arata cu documente istorice, cà baseric'a catholica a fostu mai toleranta de càtu protestantismulu. Luter, Melanchton, Calvin si Beza nu numai au justificatu omorirea ereticiloru, ci o-au si efeptuitu in modu oribile. Éca ce dice eruditulu Alzog: Anabaptistulu Felix Mans a fostu innecatu la indemnulu lui Zwingli, dicùndu: Cei ce cufunda, cufundati se fia. Servet pentru heresi'a sa in dogm'a despre S. Treime fu arsu la propunerea lui Calvinu. Lui Gentilis i s'a luatu capulu; lui Silvanu celu din Landenburg i s'a taiatu capulu in fati'a dela Heidelberga cu sabi'a; cancelariulu Czell pentru calvinismulu seu a fostu torturatu mai antaiu cu placere reutatiósa, dupa aceea taiatu (de càtra lutherani); Hening dela Brabanti'a, sub pretestu cà ar sta in egatura cu diavolulu, a fostu ciungaritu infricosiatu, apoi torturatu pàna a moritu. Carlstadt si Heszhusius au fostu exilati; astronomulu Kepler fu persecutatu cu furia. Dara camer'a stelata din Angli'a! Pe miculu teritoriu alu liberei cetati imperiale Norimberga intre anii 577 si 1617 au fostu ucise vreo 356 de persóne incriminate de heresia si farmecatoria, éra 345 au fostu batute i ciungarite. Si alti multi.[33]) Si aceste tóte dupa doctrin'a glorificatiloru de dr. Alessi, Calvinu, Luter, Melanchtonu si Beza. Ce dauna, cà nu a traitu d. Alessi pe acele tempuri; atunci si acolo se-si fia propagatu doctrin'a sa despre „marele filosofu din Nazaretu,“ si de a buna séma Calvinu l'aru-fi invetiatu, cum a invetiatu pre Michaelu Servetu, cà ce e a dice pre Christo, filosofu!

Inquisitiunea se-a inceputu sub Innocentiu alu III (1198—1254), ér institutiunea politica spaniola mai tardiu, si a venitu trei seclii. Ordinulu Iesuitiloru a fostu fundatu la anulu 1540; asie dara pe tempulu Iesuitiloru nu era in valóre deplina inquisitiunea; numai strigoile se mai pedepsiau in sensulu acelei institutiuni. In contra acelei remasitie de inquisitiune se-au sculatu Iesuitii Adam Tanner si Friderik v. Spee. Iesuitii Adam Tanner si mai vîrtosu Fridericu dela Spee au invetiatu si mustratu din causa nebuneloru si barbareloru processe de rigoi, éra domnitorii catholici le-au desfiintiatu.[34]) Un iesuitu a publicatu opulu seu: „Cautio criminalis circa processus contra sagas,“ care se a tradusu in multe limbi. Alzog, in opere citato. Prin urmare Iesuitii necum se fia fostu inquisitorii, ci chiaru din contra, ei au fostu carii au exterminatu inquisitionea. E de insemnatu ce dice totu citatulu auctoru germanu despre asistenti'a clericaliloru la inquisitiune civile spaniola: Daca guvernulu invitá la executii pe unii membrii ai clerului, dara biseric'a nu le punea cá datoria se asiste la ele; inse presenti'a preloru dá mai adesea ocasiune spre a imblandi formele.

In urma auctorului programei pe pagin'a 22 timbréza pre preotime de ignoranta, si dice, cá scoteau la lumina absurditatile cele mai mari si mai bizare; si apoi totusi lauda pre Bacon Roger, care a fostu unu calugaru franciscanu din familia nobila din Angli'a; lauda pre Nicolae Cusa care a fostu cardinalu si dintre toti mai tare lauda pe Kopernicu, despre care lasu se urmedie aceste: Nicolau Kopernicu s'a nascutu in Thorn, a studiatu in Thorn, in Cracovi'a si in Rom'a; la 1503 reintorcùndu-se din Rom'a se-a facutu preotu si au ajunsu canonicu in capitululu dela Frauenberg, — la rogarea episcopului dela Culm. Giese Tiedman a datu la tipariu opulu seu despre misîcarea pamentului. Prin urmare acestia toti, cari au facutu epoca in scientie, au fostu preoti. Deci dara face una injuria preotimei timbrandu-o de ignoranta.

Relativu la S. Cyrilu patriarchulu Alesandriei († 444), pre care auctorulu programei 'lu incriminéza póte pentru-cà a combatutu pre Iulianu apostatulu, séu pentru-cà a combatutu pre ereticulu Nestoriu, care a negatu divinitatea lui Christosu cu uciderea Hipatiei; Déca acelu s. si mare patriarchu aru fi comisu asia ceva, de a buna séma baseric'a nu l'ar fi numitu santu; inse in 17 concilii generale, tienute pàna acuma de atunci, din multe sute si mii de parinti basericesci nu a esceptionatu, séu reclamatu contra patriarchului Cyrilu, si nici unulu nu a derogatu titlului de „santu“ alu acestui patriarchu. Acum, cum póte sta in bilantia auctoritatea domnului Alessi cu auctoritatea intregei baserice si aloru multe mii de prelati basericesci adunati in sinóde ecumenice, dintre cari multi, fórte multi au fostu (dóra!?) si mai invetiati, mai morali, mai iubitori de adeveru si totuodata si filosofi mai mari de càtu cum este Dr. Alessi.

In urma rogamu pre d. Alessi, cá se nu infiga pumnalulu seu in pieptulu iubitei sale mame: a Religiunei; si acésta cu atàtu mai virtosu o facemu, cu càtu presupunemu, cà si ds'a e mandru cà e stranepotulu acelora, despre cari S. Pavelu apostolulu gintiloru dice: „Credinti'a vóstra se anuntia in tota lumea, epistola s. Pauli ad Romanos I, 8)“

Déca nereligiositatea aduce unu mare reu si sgudue chiaru si pre popórale cele mai potinte si mai inaintate in cultura (esemplu ni sunt nihilistii din Russi'a, Hödelii — Nobilingii in Prussi'a, Moncasi — Passamente in Spani'a si Itali'a), atunci pentru poporulu romanu irreligiositatea e o lovitura de mórte.

Se ia cineva religiunea dela poporulu romanu, si atunci i-a luatu totu. Poporulu nostru despoiatu de bunurile materiali prin vitregimea unei serii de secli funesti, fóra religiune ar cadea in vagabundagiulu tîganescu. Au nu religiunea si iubirea càtra baserica dà virtute eroica romanului de a se lupta si adî cu mii de necasuri grele?

A voi se despoi pre romanu de religiune, insémna atàta, càtu a fi inimiculu ci celu mai periculosu, pre unulu cá acela debe se 'lu aratamu cu degetulu si se dicemu cu poetulu: Hic niger est, hunc tu Romane caveto!

De altumintrea se nu desperamu: cà si poporulu nostru dela natura e aplecatu spre religiositate. Irreligiositatea e unu ce contranaturalu in romanu. De si se ivesce ici cóle càte o planta exotica, de si se ivesce càte unu fenomenu abnormu, aceea iute se usuca si cest'a dispare.

Nu ne este lucru necunoscutu, cà in junétia sensualitatea prevaléza, si in multi juni de ai poporului nostru paraliséza, ba adese-ori adórme simtiulu religiosu; inse devenindu junele barbatu, reinvia in pieptulu lui ér simtiulu celu mai nobile alu religiositatei, si atunci irrumpe in afecte ale parerei de reu, pentru erorile tineretieloru sale. Frumosu esprima acésta classiculu poetu candu dice:

Parcus deorum cultor et infrequens
Insanientis dum sapientiae
Consultus erro, nunc retrorsum
Vela dare, atque iterare cursus
Cogor relictos.

Scie si pricepe romanulu bine ce dice regele psalmografu, cà pre barbatulu necredintiosu relele 'lu voru vena.

De altcum istori'a celoru 19 seclii ai Religiunei crescine justifica in modu eclatantu adeverulu, cà baseric'a lui Christosu e zîdita pre stanca, contra carei n'a potutu, nu póte, si nici cà va poté canduva se prevaleze potestatea infernului. Din care potemu deduce corolariulu, cà celu care se scóla contra basericei, e asemenea taurului furiosu, care merge racnindu la stânc'a seculare si ori-càtu o lovesce, ori càtu se infuria, stânc'a stà neclatita, fóra cá se semtiá càtu de pucina sguduire; pàna candu taurulu cu fruntea sangeranda si cu córnele rupte piere cá unu animalu nebunu. Acésta a fostu si va fi sórtea toturoru impiiloru.[36])

De si asiu avea inca multe de a observa la numit'a programa, fia destulu pentru asta-data a inchiaiá cu urmatóriele:

„Déca vre-unu antieristianu modernu aru poté se rapésca religiunea dela omu, aru poté se-o stérga radicalminte din sinulu lui, — l'asiu intreba se spuna, cà óre cu ce aru poté suplini loculu aceleia? ce aru potea se dea omului in loculu religiunei mai bunu, mai mangaitoriu, mai salutariu, care in tóte jurstarile vietiei, pe patulu mortiei, ba chiaru si dupa mutarea lui in sinulu eternitatei se-lu imbratiosiedie cá o mama blanda, si se-lu stringa la pieptulu seu gratiosu, cum face cu fia-care crescinu bunu religiunea adeverata.

Déca are, séu scie vre-unu altu remediu pentru ânimele vulnerate, de are alta consolatiune pentru piepturile sfarmate de intristare; de póte da alta recompensa mai valorósa decàtu religiunea; atunci se-o spuna susu si tare, si elu va fi profetulu nostru; ér de cumva nu are, atunci e unu spoliatoriu, care rapesce in modu hotiescu tesaurulu celu mai scumpu, adeca religiunea, care nu se póte equipara nici cu averile intregei lumi!

(Din o cuventare a Ilustrisimului dnu Michaeln Pavelu episcopu alu Gherlei.)

---

[25]) Die römische Hierarchie war vielleicht ein nothwendiges Joch, eine unentbehrliche Fessel für die rohen Völker des Mittelalters; ohne Hierarchie wäre Europ'a wahrscheinlich ein Raub der Despotie, ein Schauplatz ewiger Zwietracht, oder gar eine mongolische Wüste geworden. (Ideen der Geschichte der Menschheit Th. IV. Seite 303.)

[26]) Johann v. Müller, Schweitzer-Geschichte Buch III Cap. 1: „Hierarchie.“ „Alles heutige Licht, welches nicht allein uns, sondern durch den europäischen Unternehmungsgeist für alle Welttheile von unendlichen Folgen ist, kommt von dem, dass bei dem Fall des Kaiserreiches eine leitende Hierarchie war. Diese gab dem in einem engen Kreis weniger Begriffe ärmlich eingeschränkten nordeuropäischen Geist durch die christliche Religion, so zu reden, den elektrischen Stoss, wodurch dieselbe belebt und bewegt, nach langem, wunderbarem Spiel mannigfaltiger Hindernisse und Beförderungsmittel endlich ward — was wir sehen.“

[27]) „In Mittelalter die Pflege der Wissenschaften fast ausschliesslich den Geistlichen, und zwar meistens den Ordengeistlichen überlassen war.“

[28]) „Den Christen wurde verboten Schulen zu halten und die heidnischen Classiker zu erklären.“ (Alzog. K. G. Mog. 1872 pag. 264).

[29]) „An non est ille (Julianus) Ecclesiam persecutus, qui christianos artes liberales docere aut discere vetuit.“

[30]) „Das Wegsehen von der Natur“, sagt man, habe zur Zeit der Scholastik als Bedingung gegolten.... Die Thatsache vor Augen liegt, dass die Scholastiker sich insgesamt mit allen Fragen der Naturphilosophie sehr viel ausführlich beschäftigten.“

[31]) Limborch hist. inqu. pag. 48, Hefele, Cardinal Ximenes.

[32]) Darum dasselbe im Geiste jener Zeit, nicht aber nach dem Massstabe der Gegenwart zu beurtheilen (Alzog. in opere citato)!

[33]) „Der Wiedertäufer Felix Mans wurde auf Zwingli's Veranlassung ersäuft (submergunt mergantur). Serwed wegen seiner Heresie über Trinitätslehre auf dem Antrag Calvin's verbrannt, Gentilis enthauptet, Sylvan von Ladenburg auf dem Markte in Heidelberg mit dem Schwert hingerichtet; der Kanzler Czell wegen des Calvinismus mit Schadenfreude gemartert und dann enthauptet.; Henning Brabanti wegen vermeintlichen Bündnisses mit dem Teufel furchtbar verstümmelt und zu Tode gequält. Carlstadt und Heszhusius wurden vertrieben; der Astronom Kepler auf's heftigste verfolgt; die Sternkammer in England; in dem kleinen Gebiete der freien Reichsstadt Nürnberg wurden von 1577—1617 gegen 356 der Haeresie und Zauberei verdächtige Personen hingerichtet, und 345 gestäubt und verstümmelt U. M. A.“

[34]) „Die Iesuiten Adam Tanner und besonders Friederik v. Spee mit eindringlichem Ernste vor der Unvernunft und Unmenschlichkeit der Hexenprocesse gewarnt hatten und katholische Fürsten dieselben abschaften.“

[35]) „Wenn die Regierung einige Mitglieder aus der Geistlichkeit dazu berief, so legte die Kirche diesen die Willfährigkeit hierin nicht als Pflicht auf; aber die Gegenwart der Geistlichen veranlasste eine Milderung der Formen“ (loco. cit. pag. 89. — II).

[36]) Similis fuit, est et erit sors omnium impiorum.

Apellu càtra tòta P. T. Inteligentia romana basericèsca si civila!

Déca ne uitamu la natiunile cari pretindu a fi recunoscute in Albulu popóraloru civilisate, ce observamu? Au nu observamu aceea, ca tote tindu cu micu cu mare se dea semne de viatia prin tot-feliulu de professiuni si maiestrii? Singuru romanulu se se retraga dela unu cascigu atàtu de securu, alu vietiei si alu traiului? O! nu, acést'a nu mai póte se mérga totu asia! A trecutu tempulu simplitatiei, tempulu letargiei, ba dicu, au trecutu acelea epoce primitive si pentru noi romanii, candu singuru numai din agricultura si pascutulu viteloru se sustieneau mosii nostri; amu pasitu in alte tempuri, in alte relatiuni, ba vedemu cà faci'a Europei s'a schimbatu cu totulu.

De si agricultur'a continuata intieleptiesce remane ocupatiune principale; de si trebue se esiste o economia rationale intru prasirea viteloru: totusi pentru unu viitoriu asecuratu alu poporului nostru in genere, numai cu atàta nu va fi in stare de a prosperá. Natiunea s'a inmultitu, haru Domnului! se sporesce pre di ce merge; dar intrebare, cà óre sporescu-se in mesura egala si medilócele traiului, cá se ajunga la toti?

Aici trebue se me oprescu, ba tocma se me uimescu de unu proletariatu ce amenintia in multe locuri pre generatiunile mai noue; cauta se me tanguescu vediendu, cà daca reulu nu se va delatura macaru in parte, póte se urmedie una stare de servitute cá cea din secului Faraoniloru pentru una parte considerabile a tenerei generatiuni romane ce cresce fàra invetiatura, séu de si cu acést'a, dara mai apoi fòra professiune de cutare industria ori maiestria.

Nici vorba nu-i cà dóra in privinti'a ast'a durerósa, séu mai bine in caus'a delaturarei acestui reu atàtu de amenintiatoriu pentru fiii natiunei nóstre nu se aru fi redicatu voci puternice; ba natiunea insasi prin organulu viu alu seu „Asociatiunea pentru cultur'a poporului romanu," a datu probe stralucite facia de acestu antagonismu, candu a decisu in adunarile sale, cá se se dea ajutoriu, d. e. sodaliloru din Clusiu; ba pentru inaintarea industriei provede cu stipendie teneri cari cu tempu voru se devina promovatorii industriei; inse dupa adagiulu latinu „bis repetita valent," ba in ast'a privintia nu numai de dóa ori, dar eu dicu cà de nenumerate ori e bine a redicá voci in publicu prin Foile publice, cá cei competenti preceputorii stariloru impregiuru se indemne cu tóta ocasiunea pre parinti si tutori, cá se dea la diferite maiestrii pre baiati de aceia, pre cari'i vedu numai a fi abili la unu ramu séu altulu alu industriei, cà ci mai remanu destui si a casa la mosia, cá se o cultive si se platésca darile si impositele care trecu de multe ori preste valórea productelor anuali, si dela care parte de mosia nu voru fi eschisi mai tardiu nici fratînii càti se voru fi facutu industriari, professionisti.

Asie e pré stimata Inteligintia romana dela sate si orasie! A nostra e influinti'a asupra poporului nostru, se nu pregetamu nici un'a ocasiune ce ni s'aru dá spre a influinti'a in ast'a directiune, ci vediendu ruin'a materiala si umilirea la care cade poporulu nedesteptatu, incredintiandu-se acela numai sortei neesorabile, càtu numai se póte se'lu smulgemu din acea credintia fatale, cá si cum destinulu poporului nostru aru fi cá se remana totu numai agricultoru, totu numai cu sap'a sau cu sapoiulu de a umeru. Nu amintescu aci despre capacitatea romanului nimicu, cà vedemu cum unii si fòra initiare in cutare ramu de industria, cá nisce naturalisti esceléza; dara apoi candu aru fi fostu acestia intru adeveru crescuti dupa regulele professionistiloru?

Apellandu in genere la prea stimat'a Inteligintia romana bine semtitoria, cá se indemne cu totu adinsulu pre parintii si tutorii copiiloru la totufeliulu de maiestrii oneste, de ocupatiuni si negutiatorii s. c. l., dupa insusirile ce se aru poté observá in fiii poporului: voiescu a 'mi inchiaié acestu apellu séu adressa cu aceea dorintia ferbinte cá:

Se binevoiésca Epitropii scóleloru, inspectorii, directorii, si invetiatorii, cesti din urma silindu-se adeseori in decursulu anului scolasticu, a comandá, a laudá osebitele maiestrii si professiuni, facundu-le placute inaintea scolariloru, aretandu d. e. folosulu si statulu, ori-cum mai scutitu decàtu alu plugariloru; éra inspectorii, fia si epitropii mai inalti, cu ocasiunile serbatoresci ale esamineloru candu senatele scolarie, multime de parinti concurgu cá se audia si védia poriulu facutu de invetiacei si invetiatoriu, se nu lipsiasca nici dumnealoru intre altele a recomendá, ba chiaru a laudá si a inpune ilustrandu cu esemple viue starea lucrului in ânimele auditoriloru, aretandu preferinti'a ce resulta din imbratiosiarea a totufeliulu de maiestrii oneste, precum starea poporului inmultitu, inse cu ura séu indiferentismu càtra acele.

Cu totii se lucramu dara pentru infiintiarea classei de medilocu si implerea golului celui mare aduncu semtitu in natiunea nóstra romana!

Cizeriu, 26 Decembre 1878.

Gregoriu Cardosiu,
preotu romanu.

Sumariu prescurtatu din materiile publicate in Observatoriu anulu I.

Pentru cá se continuamu pe anulu urmatoriu cu bunu resultatu, avemu se ne intrebamu, cum amu inceputu, pàna la ce mesura ne-amu adoperatu a satisface asteptarile publicului nostru. Ori-ce redactiune din dilele nóstre voindu a respunde chiamarei sale, are se arunce ochii de multe-ori in cursulu anului ntr. te cathalogulu abonatiloru care se tîne la espeditura, si de cate ori cumu se intrebe in spiritulu seu pe lectori de trebuintiele loru. Lectorii inse ai diarieloru politice sunt la noi, cá si ori-unde, nespusu de amestecati, cumu amu dice, concurenti din tóte classile si vocatiunile omenesci. Acelasiu publicu mai differe fórte multu si dupa nationalitate, provincia, districte, uneori tocma si dupa comuna, familia, persona; fiacare cere se'si aiba partea sa si loculu seu intr'unu diariu. Asia exigentiele si pretensiunile sunt inmiite. De aici vine, cà redactarea diarieloru care esu mai raru, este mai grea decàtu a diarieloru cotidiane mari, in alu caroru spaciu dnii redactori si collaboratori se potu intinde si resfatiá dupa placu, cà ce nu intra astadi, intra mane sau multu poimane, nu are se astepte cu septemanile, éra apoi editorii védia ei de unde voru scóte 100—200 de mii spesele de preste anu. — Intr'aceea ori-ce productu alu spiritului omenescu este consideratu si cumpanitu nu numai dupa cantitate, ci si mai virtosu dupa calitate. La popórale cele mai inaintate in cultura vedemu destule publicatiuni hebdomadarie, sau si numai lunarie, multu mai citite decàtu multe cotidiane, de càtra unu publicu alesu, carele nu voiesce sau nu are timpu se alerge dupa tóte scirile efemere, trecàtórie, nici dupa faime órbe care se adeverescu fórte raru, ci cauta se aiba sciri si informatiuni positive, alese cu grija si critica, insocite de apretiari si opiniuni bine intemeiate. In fine aici la noi mai este a se tiené inaintea ochiloru si legea absolutistica de pressa din a. 1852, care differe de tote celelalte trei, càte mai existu in monarchia si de tóte legile din Europa civilisata.

Resfoindu in 104 Nri. si càteva suplemente le Observatoriului din a. 1878, aflaram intre celelalte publicatiuni numeróse, merunte, urmatorii articlii si studie, politice, national- economice si literarie.

Nr. 1. Analisea programei nóstre din punctu de vedere nationale si in specie transilvanu. — Resmatu istoricu despre cestiunea orientala de pe doi ani continuatu in doi Nri. — Ce insémna alegerile municipali in Ungari'a si Transilvani'a?

(Sub rubric'a conversatiuni literarie.). Despre dictionariulu academicu alu limbei romane — continuatu in urmatorii 7 Nri., istoricu si criticu.

Nr. 2. Banci rurali, studiu naonal-economicu, contin: in 3 Nri. — Consideratiur national-economice din Romani'a in 2 Nri.

Nr. 3. Sub rubric'a Ungari'a, despre innoirea pactului dualisticu. — Cercularlulu episcopescu dela Aradu, despre fundatiunea Elenei Gib'a e 100.000 fl. — Procesulu politicu fatale alu lui Mètici, cu mai multe continuari.

Nr. 4. (Pe langa continuarile d Nrii precedenti), Abusurile electorale din comitatulu Hunedórei 2 Nri.

Nr. 5. Despre Catastru, studiu st. ec. — Starea scóleloru elementarie si primarie din Ungari'a si Transilvani'a in a. 1875—7, dupa date oficiali. Din Romani'a, escelent'a lege de pensiuni.

Nr. 6. Conditiuni de pace (proctate de Kossuth). — Oradea. Calamitatile diecesei romanesci dupa mórtea episcopului.

Nr. 7. Dunarea si gurile se, studiu politicu in 2 Nri. — Cum se infiintiédia scóle comunali, informatiuni dela Reteagu.

Nr. 8. Continuari, sciri d Romani'a etc.

Nr. 9. Usur'a ruinatória.— Mórtea Pontificelui PiuIX.—Dr. Vasiciu despre mbii nervosi si psichici, exorcismulu 2 Nri (sub rubric Conversatiuni literarie.)

Nr. 10. Dacoromanismu in alegerile municipali in 2 Nri. — Conferenti diplomatica a poteriloru europene. — Constitutiunea turcésca si Coranulu. — Cestiunea Basarabiei si a Dtei in 2 Nri.

Nr. 11. Rescol'a din comitatulu Severinului. — Colectiunea de documente torice a lui Eudoxiu Hormuzache, in 4 Nri.

Nr. 12. Port'a-de-fe, studiu topograficu si politicu. Tînut'a deputatilor romani in diet'a Ungariei. — Din diecesea Oradei, casi calamitati.

Nr. 13. Magyar area numeloru, critica politica si nationale. — otu din diecesea Oradei. — Conclavulu in Rom'a.

Nr. 14. Originea romaniloru cá cestiune politica, 2 Nri. — Aceri scolastice din comitatulu Hunedorei (calamitati ori). — Éra deputatii romani. — Polemii din Roman.

Nr. 15. Starea óleloru in comit. Bihorei, date oficiali triste. — Schie din sciinti'a silviculturei, in 4 Nri.

Nr. 16. Eventuatea unui conflictu intre Austri'a si Russi'a, consideratni strategice. — Dreptulu de reuniuni, ttermuritu in ordonantia ministeriale.

Nr. 17. §§-ii 00 et 302 din codicele penale, relative la pressa (itica). Romani'a, interpelatiuni de a chicaná pe misteriu si apararea acestuia.

Nr. 18. Fraciscu Carolu †. — Idei practice din sfer'a ecomiei nationale, relative la Ungari'a si Transilvani'a, cerciu, agricultura etc. si in Nr. 20. — Independenti'a stitiei lovita prin lege noua, 2 Nri. — Romani'a. Inftiare de orfelinate.

Nr. 19. Ccinuari. — Desbateri importante in camerele Roman cu continuari. — Érasi diecesea Oradei.

Nr. 20. Anarea gener. a cincea la institutulu Albin'a. — Demoralisarea pressei magiare.

Nr. 21. mani'a statu independente, nu si neutrale. — Cesnea blasfemiiloru atheistice tractata in cas'a Magnatiu Ungariei.

Nr. 22 Bulgari'a, studiu ethnographicu si politicu, in ?ri — Budgetulu natiunei sasesci in 2 Nri. Scólele si cositiunea dela Parisu.

Nr. 2' Continuari s. a. m.

Nr. 2 Biserica autonoma in statu constitutionale, de unu romu orthodoxu (P. P.) in 2 Nri. — Insultele din „Lloyd", aruncate asupra romaniloru si Romaniei — Preliminariele pacei de S. Stefano, cu continuari. — Recensiuni de mai multe carti si critica.

Nr. 25. Lectiunea data nationalitatiloru spre perirea loru, respinsa.

Nr. 26. Revelatiuni de secrete publice, cum oprescu pe studentii romani, cá se nu cutedie a citi carti si diarie romanesci. Dreptulu de adunare spre a se consultá, marginitu. — Romani'a, Amenintiarile Russiei respinse cu tóta energi'a. — Rolulu technicei in civilisatiunea moderna.

Nr. 27. Romani'a si Russi'a, studiu istoricu in 5 Nri. — Scóle confessionali-autonome in statu constitutionalu, critica in 5 Nri. de unu romanu ortodoxu. — Romani'a, tractarea umana a turciloru captivi. — Poporulu romanu in oglind'a poesiei sale dissertatiune ethnografica de dr. Alessi, in 7 Nri. — Geometri'a, critica in 2 Nri.

Nr. 28—29. Continuari s. a. m.

Nr. 30. Program'a politica periculósa a partideloru celoru intrunite in camer'a Ungariei.

Nr. 31. Continuari s. a. m.

Nr. 32. Economi'a politica, studiu dupa theoriile professorului M. H. Baudrillart dela Collège de France, de Jeron. G. Baritiu. — Doi tirani moderni.

Nr. 33. Patru legi de pressa in monarchia, (critica). Persecutarea docentiloru romani.

Nr. 34. Limb'a nationala, terrorismu asupr'a ei. Ungari'a, cestiunea instructiunei publice transformata in cestiune politica de magiarisare.

Nr. 35. Propaganda nationala magiara, cu falsificarea istoriei (critica) in 3 Nri. Dela sinodulu archidiecesei gr. or. transilvane in mai multi Nri. — Ungari'a, desbateri parlam. in cestiunea magiarisarei cu ori-ce pretiu. — Romani'a, revelatiuni de importantia suprema. — Festivitatile latine din Franci'a. — Geometri'a, anticritica.

Nr. 36. Continuari. — Primulu atentatu contra imperatului Germaniei. Romani'a, mai multe sciri interessante.

Nr. 37. Érasi dreptulu de asociatiune lovitu. — Dela B.-Pesta, tractarea rea a clericiloru gr. catholici.

(Va urmá.)

— (Invitare) pentru p. t. dd. si familii la Serbarea ajunului anului nou de catra Reuniunea Sodaliloru romani din Sibiiu inpreunata cu productiune in cantari si declamatiuni de chorulu Reuniunei sodal. romani pe langa concursulu orchestrei capelei militare c. reg. a reg. 31 de infanterie. Serbarea se va tienea in sal'a dela „Imperatulu Romaniloru" sér'a la 7½ óre in 31 Decembre 1878 (12 Ianuariu 1879). Dupa productiune jocu. Sibiiu, in 24 Decemvre 1878 (5 Ianuariu 1879. Comitetulu Reuniunei.

Intrarea de persóna 1 fl. v. a. — Logi'a mare 3 fl., logi'a mica 2 fl. Damele si garde-de damele sunt scutite de tacs'a intrarei. Bilete se potu capata de sambata in 30 Decemvre 1878 (11 Ianuariu 1879) si dumineca in 31 Decemvre 1878 (12 Ianuariu 1879) pàna la 12 óre in tipografi'a archidiecesana si sér'a la cassa. Venitulu curatu e destinatu in favórea „Reuniunei Sodaliloru romani din Sibiiu". Oferte marinimóse se voru primi cu multiamita, si se voru publicá pre cale diaristica.

— (Program'a) Serbarei ajunului anului nou a Reuniunei Sodaliloru romani din Sibiiu, din 31 Decembre 1878 (12 Ianuariu 1879). 1. Marsiu nationalu „Destépta-te Romane", esecutatu de music'a militara. 2. „Martisioru si Viorèua", poesia de J. Al. Lapedatu, declamata de sodalulu Danile Dipponu. 3. „Hor'a Grivitia", prima óra compusa in voci de Karl Frühling, esecutata de chorulu sodaliloru. 4. „Victoria-Quadrille" de Paba, esecutata de music'a militara. 5. „Calca Romane plinu de mandrie", Marsiu, compusu in voci prim'a óra de Karl Frühling, esecutatu de chorulu sodaliloru. 6. „Nationale Moldovane", Ouvertura de Flechtenmacher, esecutata de music'a militara. 7. „Nu esti iubitu", poesia de Alexandru si Cristopel, cantata solo de maiestrulu V. Petrutiu. 8. „Concordia-Quadrille" de Vist, esecutata de music'a militara. 9. „Quartett" Duport, compusu in voci prim'a óra de Karl Frühling, esecutatu de chorulu sodaliloru. 10. „Marsiulu lui Mihaiu Vitézulu", esecutatu de music'a militara. 11. „Stéua Romaniei", poesia de G. Sionu, compusa prima óra de Karl Frühling, esecutata de chorulu sodaliloru. 12. „Hor'a et Lugosiana" de Vist, esecutata de music'a militara. 13. „La anulu nou". Reflexiuni de *** cetitu de maiestrulu V. Petrutiu. Sibiiu, in 24 Decemvre 1878 (5 Ianuariu 1879). Comitetulu Reuniunei.

(Multiamita publica). Societatea de lectura a junimei studiòse la gimnasiulu superioru din Blasiu petrunsa fiendu de semtiementulu gratitudinei catra marinimosii sei binefacutori, se simte moralmente oblegata a aduce intime multiumiri, zelosului seu patronu Joanu M. Moldovanu, P. O. Administratiuni a diuariului „Unulu pentru altulu", carea a binevolitu a ne trametе gratis respectiv'a fóia; asemenea P. O. O. Redactiuni a „Convorbiriloru literarie" „Transilvaniei" „Foiei scolastice" si „Economului" pentru gratuit'a trametere a respectiveloru diarie; — precum si M. O. D. Joanu Marculetiu pentru donarea mai multoru carti; M. O. B. Art. P. Alessi pentru gratificarea opului „Resbelulu orientale" de Massimu si Alessi; O. D. Joanu C. Bianu pentru daruirea de ½ lira turcésca.

De alta parte conscienti'a maretiului scopu alu societatiei nóstre ne dà indrasnéla a adresá respectuóse rugari catra P. O. O. Redactiuni si Auctori, cá, avendu in vedere tînt'a salutaria a societatii nóstre, se binevoliasca a contribui la ajungerea aceleia prin gratificarea a cate unui esemplariu din foile, resp. opurile ce voru edá.

Blasiu in 5 Ianuariu 1879.

Georgiu Munteanu, v. pres. soc. — Jos. Lit'a, not. soc.

Editoru si redactor respons. G. Baritiu in Sibiiu.

Tiparulu lui W. Krafft in Sibiiu.

BIBLIOTECA CENTRALA SIBIU